

EVLENDİKTEN SONRA KADINLARIN MÜNHASIRAN KENDİ SOYADLARINI KULLANMASI ON THE WOMEN'S HAVING EXCLUSIVELY THEIR SURNAME AFTER THE MARRIAGE

İmge IŞIKLAR ÜLGEN*

Özet: Bir kişilik hakkı olarak nitelendirilebilecek olan kadının soyadına yasal düzenlemeler ile müdahale edilmektedir. Çalışmamızda öncelikle kadının soyadına ilişkin Türk hukukundaki yasal düzenlemeler ile karşılaştırmalı hukuktaki bazı yasal düzenlemeler ele alınmıştır. Akabinde kadının evlendikten sonra münhasıran önceki soyadını kullanması Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları bağlamında değerlendirilmiştir. Türkiye'de Anayasa Mahkemesi'nin kadının evlendikten sonra münhasıran önceki soyadını kullanmasına ilişkin vermiş olduğu kararlar ile bu kararların hukuki niteliği ve zımni ilga hususu irdelenmiştir. Son olarak Anayasa Mahkemesi'nin Türk Medeni Kanunu'nun 187. maddesinin iptaline ilişkin kararı ve bu karar sonrasında çocuğun soyadının belirlenmesi değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Evlendikten Sonra Kadının Soyadı, Kişilik Hakkı, Türk Medeni Kanunu, Anayasa Mahkemesi

Abstract: The surname of a woman, which can be described as a personal right, is interfered with by legal regulations. In our study, first of all, the legal regulations in Turkish law and some legal regulations in the comparative law regarding the surname of women are discussed. Subsequently, the women's exclusive use of her previous surname after marriage is evaluated in the context of the decisions of the European Court of Human Rights. the decisions of the Constitutional Court in Turkey regarding the use of previous surname by the woman after marriage, and the legal nature of these decisions and the implied annulment are examined. Finally, the annulment decision of the Constitutional Court in Turkey regarding the article 187 at Turkish Civil Law and determination of the child's surname after the annulment decision are evaluated.

Keywords: The Surname of A Woman After Marriage, Personal Right, Turkish Civil Law, the Constitutional Court

* İstanbul Adliyesi 8. Aile Mahkemesi Hâkimi, Bahçeşehir Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Kamu Hukuku Doktora Öğrencisi, imgeisiklar@gmail.com, ORCID: 0000-0001-5289-6871, Makalenin Gönderim Tarihi: 15.08.2023 Kabul Tarihi: 04.10.2023

GİRİŞ

Bir kişinin kim olduğunun, hangi aileye mensup olduğunun anlaşılabilmesi için ad ve soyadının bulunması gerekmektedir. Toplumsal düzeni sağlamak yönünden kişinin kimliğinin bilinebilmesi önem arz etmektedir. Ayrıca belirtmek gerekir ki kişinin bir ada ve soyada sahip olması en temel haklarından biridir. Kadınların da bir ad ve soyadının olması en temel haklarıdır. Fakat kadının soyadının belirlenmesine yönelik bazı yasal düzenlemeler bu hakkı ihlal eder niteliktedir. Evlendikten sonra kadınların kocalarına ait soyadını almaları yönündeki yasal düzenlemeler nüfus kayıtlarının düzenli tutulması ve aile bütünlüğünün sağlanması bakımından yerinde gibi görünse de kadınların soyadını seçme hakkını ve en önemlisi eşitlik hakkını¹ ihlal edebilmektedir. Bu yasal düzenlemeler kadının kişiliğinin bir parçası olan soyadı üzerindeki mutlak ve şahsa bağlı hakkına rızası dışında müdahale edilmesi anlamına gelmektedir.² Erkek doğumla kazandığı soyadını ömür boyu taşımaya devam ederken, kadının doğumla kazandığı soyadının evlilikle değişmesi bir kişilik hakkı olarak korunan soyadı³ yönünden kadın ve erkek arasında eşitsizliğe neden olmaktadır. Oysa Türkiye'nin de kabul ettiği İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde eşitlik ilkesine yer verilmekte ve kadın-erkek eşitliği vurgulanmaktadır.⁴ Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen ve Türkiye'nin 1985 tarihinde onayladığı Kadınlara Karşı Her Türlü Ay-

¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Sera Reyhani Yüksel, "Türk Medeni Kanunu Bakımından Kadın-Erkek Eşitliği", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. XVIII, Y. 2014, S. 2, s. 175-200.

² Ahmet Kılıçoğlu, "Medeni Kanun Açısından Kadın-Erkek Eşitliği", *Ankara Barosu Dergisi*, 1991/1, s. 12.

³ Özge Erbek Odabaşı, "Anayasa Mahkemesi Ve Yargıtay Kararları Çerçevesinde Evli Kadının Soyadı", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2017, s.43-108.

⁴ İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin önsözünde "...Birleşmiş Milletler halklarının, Antlaşmada, insanın ana haklarına, insan şahsının haysiyet ve değerine, erkek ve kadınların eşitliğine olan imanlarını bir kere daha ilan etmiş olmalarına ve sosyal ilerlemeyi kolaylaştırmaya, daha geniş bir hürriyet içerisinde daha iyi hayat şartları kurmaya karar verdiklerini beyan etmiş bulunmalarına..." göre beyannamenin ilan edildiği belirtilmektedir.

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 2. maddesinde "Herkes, ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi veya diğer herhangi bir akide, milli veya içtimai menşee, servet, doğuş veya herhangi diğer bir fark gözetilmeksizin işbu Beynamede ilan olunan tekmlil haklardan ve bütün hürriyetlerden istifade edebilir" denilmektedir.

rımcılığın Önlenmesine Dair Sözleşme⁵de de kadın-erkek eşitliği düzenleme bulmaktadır. Türkiye'nin taraf olduğu bir başka uluslararası belge olan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 14. maddesinde⁶ ayrımcılık yasağı düzenlenmektedir. Türk hukukunda ise eşitlik ilkesine 1982 Anayasası'nın 10. maddesinde⁷ yer verilmektedir. Anayasa'nın 90. maddesinin 5. fıkrasında ise, "Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır." denilmektedir. Anayasa'nın üstünlüğü ve bağlayıcılığı ilkeleri nazara alındığında hem usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarda, hem de Anayasa'nın 10. maddesinde yer verilen eşitlik ilkesine aykırı yasal düzenleme yapılması mümkün değildir. Bu bağlamda kadınların soyadına ilişkin düzenlemelerin eşitlik ilkesini ihlal eder nitelikte olmaması gerekmektedir.

Çalışmamızda öncelikle kadının soyadına ilişkin Türk hukukundaki yasal düzenlemeler ile karşılaştırmalı hukuktaki bazı yasal düzenlemeler ele alınacaktır. Karşılaştırmalı hukuktaki yasal düzenlemeler ele alınırken, Türk Medeni Kanunu'nun mehz kanunu olması nedeniyle İsviçre Medeni Kanunu'nun kadının evlendikten sonra önceki soyadını kullanmasına ilişkin maddeleri ve bu maddelerdeki değişiklikler değerlendirilecek, ayrıca Kıta Avrupası hukuk sisteminin uygulandığı ülkelerden bazılarındaki konuya ilişkin yasal düzenlemelere örnek teşkil etmesi amacıyla değinilecektir. Sonrasında kadı-

⁵ The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW).

⁶ Madde 14- "Bu Sözleşme'de tanınan hak ve özgürlüklerden yararlanma, cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasal veya diğer kanaatler, ulusal veya toplumsal köken, ulusal bir azınlığa aidiyet, servet, doğum başta olmak üzere herhangi başka bir duruma dayalı hiçbir ayrımcılık gözetilmeksizin sağlanmalıdır".

⁷ "X. Kanun önünde eşitlik

Madde 10- Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir.

Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür. Bu maksatla alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamaz.

Çocuklar, yaşlılar, özürlüler, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleri ile malul ve gaziler için alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı sayılmaz.

Hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınmaz.

Devlet organları ve idare makamları bütün işlemlerinde kanun önünde eşitlik ilkesine uygun olarak hareket etmek zorundadırlar".

nın evlendikten sonra münhasıran önceki soyadını kullanması Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları bağlamında değerlendirilecek, Türkiye’de Anayasa Mahkemesi’nin kadının evlendikten sonra münhasıran önceki soyadını kullanmasına ilişkin vermiş olduğu kararlar ile bu kararların hukuki niteliği ve zımni ilga hususu irdelenecektir. Son olarak ise, Anayasa Mahkemesi’nin Türk Medeni Kanunu’nun 187. maddesinin iptaline ilişkin kararı⁸ ve konuyla yakından ilgisi bulunması sebebiyle bu karar sonrasında çocuğun soyadının belirlenmesi değerlendirilecektir.

I. KADININ SOYADINA İLİŞKİN TÜRK HUKUKUNDAKİ DÜZENLEMELER

Kadın-erkek eşitliği hususunda önemli düzenlemeler içeren ancak toplumun ataerkil yapısı nedeniyle kocaya üstünlük tanımaktan uzaklaşamayan 1926 tarihli 743 sayılı Türk Kanunu Medenisi’nin 153. maddesinin ilk halinde “Karı, kocasının aile ismini taşır” hükmüne yer verilmiş, Kanun’da soyadı kullanmak zorunlu kılınmamıştır. Ülkemizde kişilerin isimleri yanında taşıdıkları unvanların toplumsal hayatta yarattığı sorunlar nedeniyle 21 Haziran 1934 tarihinde kabul edilip, 2 Temmuz 1934 tarihinde Resmî Gazete’de yayımlanarak, 2 Ocak 1935’te yürürlüğe giren 2525 sayılı Soyadı Kanunu ile Türk vatandaşlarının isimleri yanında taşıdıkları unvanlar yerine soyadı kullanma yükümlülüğü getirilmiş, soyadının koca tarafından seçileceği belirtilmiştir.⁹

743 sayılı Türk Kanunu Medenisi’nin 153. maddesi 14.05.1997 tarihinde 4248 sayılı Kanun’un 1. maddesi ile “Kadın, evlenmekle kocasının soyadını alır; ancak evlendirme memuruna veya daha sonra nüfus idaresine yapacağı yazılı başvuru ile kocasının soyadı önünde önceki soyadını da kul-

⁸ 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu’nun 187. maddesine yönelik Anayasa Mahkemesi’ne İstanbul 8. Aile Mahkemesi olarak yapmış olduğumuz somut norm denetimi başvurusu neticesinde Anayasa Mahkemesi 28.04.2023 tarihinde Resmî Gazete’de yayımlanmış olan 22.02.2023 tarih, 2022/155 Esas sayılı ve 2023/38 Karar sayılı kararı ile ilgili maddenin iptaline karar vermiştir.

⁹ Nevin Ünal Özkorkut, “Kadının Vazgeçilebilir Kişilik Hakkı: Soyadı-Kadının Soyadı Üzerindeki Hakkının Türkiye’deki Tarihsel Gelişimi”, I. Türk Hukuk Tarihi Kongresi Bildirileri, s.24 <https://cdn.istanbul.edu.tr/FileHandler2.ashx?f=kadinin-vazgecilebilir-kisilik-hakki-soyadi-kadinin-soyadi-uzerindeki-hakkinin-turkiye%27deki-tarihsel-gelisimi_nevin-unal-ozkorkut_636903128806518207.pdf> Erişim Tarihi: 10.08.2023.

lanabilir. Daha önce iki soyadı kullanan kadın, bu haktan sadece bir soyadı için yararlanabilir” şeklinde değiştirilmiştir.¹⁰ Bu, kadınların soyadı yönünden olumlu bir düzenleme olsa da kadın evlendiği takdirde yine kocasının soyadını almakta ancak istediği takdirde kocasının soyadı önünde önceki soyadını kullanabilmektedir.¹¹

Kadın-erkek arasındaki eşitliği sağlamak amacıyla¹² 01.01.2002 tarihinde yürürlüğe giren 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu’nun 187. maddesinde, 743 sayılı Türk Kanunu Medenisi’nin 153. maddesinin 14.05.1997 tarihli değişiklik sonrası hali aynı şekilde yer almaktadır. Evlendikten sonra kadının münhasıran önceki soyadını kullanabilmesi önerisi Meclis komisyonuna sunulmuş fakat gelenekler ileri sürülerek öneri reddedilmiştir.¹³ 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu’nun “Kadının soyadı” kenar başlıklı 187. maddesine göre, “Kadın, evlenmekle kocasının soyadını alır; ancak evlendirme memuruna veya daha sonra nüfus idaresine yapacağı yazılı başvuruyla kocasının soyadı önünde önceki soyadını da kullanabilir. Daha önce iki soyadı kullanan kadın, bu haktan sadece bir soyadı için yararlanabilir”.¹⁴

187. maddede yer alan düzenlemenin eşitlik ilkesine uygun olmadığı, Anayasa’ya, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ne ve Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Kaldırılması Sözleşmesi’ne aykırı olduğu belirtilerek 06.11.2008 tarihinde verilen 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu’nda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Teklifi’nde maddenin, “Aile Adı” kenar başlığıyla, “Eşler evlendirme memuruna yapacakları yazılı bildirim ile

¹⁰ Türkiye 1985 tarihinde onayladığı Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesine Dair Sözleşme’nin 16/1-g maddesinde yer alan “1. Taraf Devletler, kadınlara karşı evlilik ve aile ilişkileri konusunda ayırımı önlemek için gerekli bütün önlemleri alacaklar ve özellikle kadın erkek eşitliği ilkesine dayanarak kadınlara aşağıdaki hakları sağlayacaklardır: ... g- Aile adı, meslek ve iş seçimi dahil karı ve koca için eşit kişisel haklar...” hükmüne çekince koymuş, 743 sayılı Türk Kanunu Medenisi’nin 153. maddesinde 14.05.1997 tarihinde 4248 sayılı Kanun’un 1. maddesi ile yapılan değişiklik sonrası 1999 yılında çekinceyi kaldırmıştır.

¹¹ Serap Helvacı/Gediz Kocabaş, “Fransız, Alman, İsviçre ve Türk Hukuklarında Kadının Soyadı”, Akif Aydın’a Armağan, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi-HAD, C. 21, S.2 (Özel Sayı), 2015, s. 616.

¹² 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu’nun genel gerekçesi için bkz. TBMM Tutanak Dergisi, 21. Dönem, 3. Yasama Yılı, Sıra S. 723.

¹³ Turgut Akıntürk, “Türk Medeni Kanunu’nda Kadın-Erkek Eşitsizliği ve Giderilmesi”, Türk ve Alman Özel Hukukunda Kadın Sempozyumu, Ankara 2002, s. 77.

¹⁴ <<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.4721.pdf>> Erişim Tarihi: 10.08.2023.

evlendikten sonra ya doğumla kazandıkları soyadlarını, ya eşlerinin soyadlarını, veya doğumla kazandıkları soyadlarını eşlerinin soyadının önünde beraber kullanmayı seçebilirler. Eşler evlendiklerinden sonra herhangi bir tarihte Nüfus Müdürlüklerine başvurarak bu maddedeki soyadını seçme hakkını kullanabilirler” şeklinde değiştirilmesi teklif edilmiştir.¹⁵ 14.12.2011 tarihinde ise maddenin, “Kadın, evlenmekle soyadını muhafaza eder. Ancak evlendirme memuruna veya daha sonra nüfus idaresine yapacağı yazılı başvuruyla soyadının arkasında kocasının soyadını da kullanabilir. Daha önce iki soyadı kullanan kadın, bu haktan sadece bir soyadı için yararlanabilir” şeklinde değiştirilmesi için teklif verilmiş,¹⁶ ancak bu teklif henüz kabul edilmemiştir. 2008 yılındaki teklife göre, 2011 yılındaki teklif soyadı konusunda kadınlara daha geniş bir hak tanımakta ise de düzenlemede aile isminin belirlenmesinde kadına bir hak tanınmaması nedeniyle eksik olduğu değerlendirilmiştir.¹⁷

II. KADININ SOYADINA İLİŞKİN KARŞILAŞTIRMALI HUKUKTAKİ BAZI YASAL DÜZENLEMELER

Çağdaş toplumlarda hak ve özgürlüklere verilen önemin artmasıyla ve soyadının bir insan hakkı olarak kabul görmesiyle birlikte ülkeler mevzuatlarını bu anlayış doğrultusunda yenilemiştir. Avrupa’daki birçok ülke, aile birliğinin sağlanması ve korunması için ortak bir aile adına gerek olmadığını kabul ederek bu yönde yasal düzenlemeler yapmıştır.¹⁸ Karşılaştırmalı hukuktaki gelişmeleri görmek adına bazı ülkelerdeki evlendikten sonra kadının soyadına ilişkin yasal düzenlemeleri irdelemekte fayda bulunmaktadır.

İsviçre Hukuku

1988 yılı öncesinde İsviçre Medeni Kanunu’nun 161/1. maddesi uyarınca kadın evlendiği takdirde kocasının soyadını almaktaydı.¹⁹

¹⁵ <<https://www2.tbmm.gov.tr/d23/2/2-0332.pdf>> Erişim Tarihi: 10.08.2023.

¹⁶ <<https://www2.tbmm.gov.tr/d24/2/2-0216.pdf>> Erişim Tarihi: 10.08.2023.

¹⁷ Seda İrem Çakırca, “Evli Kadının Soyadına İlişkin Güncel Gelişmelerin Değerlendirilmesi”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, C. 70, S. 2, s.162.

¹⁸ Haluk Nomer, “Avrupa Birliğine Üye Devletlerde ve Türkiye’de Evlenen Kadının ve Ortak Çocuğun Soyadı”, *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, 2002, s. 424.

¹⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Yıldız Abik, *Kadının Soyadı ve Buna Bağlı Olarak Çocuğun Soyadı*, Seçkin Kitabevi, Ankara, 2005, s. 144.

Eşitlikten uzak olan bu düzenleme yerine, 01.01.1988 tarihinde “Aile Adı” kenar başlıklı 160. madde yürürlüğe girmiştir. Bu maddeye göre, “1-Kocanın adı eşlerin aile adıdır. 2-Ancak kadın nüfus memuruna önceki soyadını aile adının önünde taşımak istediğini bildirebilir. 3-Halen çift soyadı taşımaktaysa, sadece bu iki soyadından ilkinin aile adının önüne koyabilir.” Madde düzenleniş itibarıyla Türk Medeni Kanunu’nun 187. madde hükmü ile benzerlik göstermektedir.²⁰ Bu haliyle kadın evlenmesi halinde kocasının soyadını almak zorunda bırakılmaktadır.²¹

İsviçre Medeni Kanunu’nun adın değiştirilmesini düzenleyen 30. maddesinde, 1998 yılında yürürlüğe giren değişiklik ile nişanlıların haklı sebeplerinin olması halinde kadının soyadının aile soyadı olarak seçilebileceği hüküm altına alınmıştır.²² Kadının soyadının seçilebilmesi ancak haklı sebeplerin olması ve hem kadının hem de erkeğin istemesi halinde mümkün olabileceğinden bu düzenlemenin de eşitliği sağlamaktan uzak olduğu görülmektedir.

30.09.2011 tarihinde yapılan ve 01.01.2013 tarihinde yürürlüğe giren değişiklik sonrası İsviçre Medeni Kanunu’nun 160. maddesine göre, her eş kendi soyadını korumakta, ancak nişanlılar nüfus memuruna kadının veya erkeğin bekarlık soyadını aile soyadı olarak taşımak/kullanmak istediklerini bildirebilmektedir.²³ “Soyadının değişmezliği”²⁴ ilkesi benimsenerek oluşturulan bu düzenlemeye göre, evlendikten sonra her eş sadece kendi soyadını kullanabilmektedir. Böylelikle İsviçre hukukunda evlendikten sonraki soyadı hususunda kadın ve erkek eşit haklara sahip hale gelmiştir.

²⁰ Erbek Odabaşı, s. 56.

²¹ Helvacı/Kocabaş, s. 626.

²² Bu hüküm nedeniyle erkeğin evlendikten sonra aile soyadının önünde önceki soyadını kullanmasına ilişkin talebin Federal Mahkeme tarafından reddedilmesi üzerine, AİHM 22.02.1994 tarihinde İsviçre’nin AİHS’nin 8. ve 14. maddelerini ihlal ettiğine karar vermiş, bu karar sonrası yapılan yasal düzenleme ile nişanlıların aile soyadı olarak kadının soyadını seçmesi halinde erkeğin aile soyadının önünde kendi soyadını kullanabilme imkânı tanınmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Erbek Odabaşı, s.56 vd./Serkan Ayan, “Anayasa Mahkemesi Kararları ve Çocuklar ile Kadının Soyadına İlişkin Değişiklik Tasarısı Taslağı Işığında Soyadının İlk Kez Edinilmesi, Kendiliğinden Değişmesi ve Değiştirilmesi”, *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. XVI, S. 4, 2012, s.44.

²³ Erbek Odabaşı, s. 56.

²⁴ Helvacı/Kocabaş, s. 627.

160. maddenin son halinde eşlerden birinin soyadının ortak aile adı olarak seçilmesi durumunda diğer eşin bekarlık soyadını aile soyadı ile birlikte taşımasına ilişkin bir düzenleme yer almamaktadır.²⁵

Alman Hukuku

Alman hukukunda aile adının belirlenmesi Alman Medeni Kanunu'nun 1355. maddesinde düzenlenmektedir. Maddenin önceki hallerinde kocanın soyadı aile adı olarak kabul edilmekte iken, 1958 yılında yapılan değişiklik ile kadının kendi soyadını aile soyadı ile birlikte kullanmasına imkân tanınmıştır. Aile adına ilişkin maddede yapılan 1976 ve 1993 tarihli değişikliklerin, aile adının belirlenmesine getirdikleri sınırlamalar nedeniyle, Alman Anayasa Mahkemesi tarafından Alman Anayasası'na aykırı bulunması sonrasında 2005 yılında yapılan değişiklik ile madde günümüzdeki haliyle düzenlenmiştir.²⁶

Alman Medeni Kanunu'nun 1355. maddesine göre, kural olarak eşlerin ortak bir aile adı belirlemeleri gerekmektedir. Eşler, nüfus memuruna yapacakları bildirim ile her birinin doğumla aldıkları soyadını ya da bildirim yaptıkları tarihteki soyadını aile adı olarak seçebilmektedirler. Bu seçim, tescil edilmek koşuluyla evlenmeden sonra da yapılabilmektedir. Eşlerden birinin soyadının aile soyadı olarak belirlenmesi halinde diğer eşin, doğumla aldığı soyadını veya aile soyadının bildirimi tarihindeki soyadını aile adının önünde veya arkasında kullanması nüfus memuruna yapılacak bildirim ile süreye bağlı olmaksızın mümkün kılınmaktadır. Soyadı birden çok isimden oluşuyorsa yalnızca biri eklenebilmektedir. Aile soyadının birden çok isimden oluşması halinde bu hakkın kullanılması mümkün olmamaktadır. Eşler ortak bir aile adı belirlememişler ise, evlendikleri sırada kendilerine ait olan soyadını kullanmaya devam etmektedirler.

Alman Medeni Kanunu'nun 1355. maddesinin son hali kadın ve erkeğin evlendikten sonraki soyadlarının belirlenmesinde eşit haklara sahip olmalarını sağlamaktadır. Her ne kadar kural olarak bir aile adı belirlenmesi gerekmekte ise de eşler bu hususta zorunlu tutulmamış

²⁵ Saibe Oktay Özdemir, "Aile Hukukunda Eşitliğe Aykırı Hükümler", Prof. Dr. Zahir İmre'ye Armağan, İstanbul, 2009, s.2022.

²⁶ Değişiklikler ve Alman Anayasa Mahkemesi kararlarına ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. Helvacı/Kocabaş, s. 620./Erbek Odabaşı, s. 59.

ve madde eşlerin soyadı seçiminde özgürlükçü bir yaklaşım benimsemiştir.

Avusturya Hukuku

Avusturya hukukunda eşlerin soyadına ilişkin düzenlemeler Avusturya Medeni Kanunu'nun 93. maddesinde yer almaktadır. Maddeye göre, nişanlılar evlenme öncesinde veya evlenme sırasında ikisinden birine ait soyadını aile soyadı olarak seçebilmektedirler. Eşlerden birinin soyadının aile soyadı olarak belirlenmesi halinde diğer eş, evlenme öncesinde veya sonrasında, kendi soyadını aile adının önünde veya arkasında kullanabilmektedir. Nişanlıların aile adını seçmemesi halinde erkeğin soyadı aile soyadı olmaktadır. Bu halde kadın evlenme öncesinde veya evlenme sırasında bildirimde bulunarak kendi soyadını kullanmaya devam edebilmektedir.²⁷

Görüldüğü üzere, İsviçre ve Alman hukuklarına nazaran Avusturya hukukunda soyadının belirlenmesinde kadına tanınan hak sadece aile soyadının seçimi ile sınırlı olmaktadır. Bu halde de eşlerin ortak kararı ile kadının soyadı aile soyadı olarak kullanılabilir. Aile adının seçilmemesi halinde erkeğin soyadı aile soyadı olarak kabul edilmekte ve eşlerin kendi soyadlarını kullanmalarına imkân tanıyan bir düzenleme bulunmamaktadır. Ayrıca aile soyadının seçimi evlenme öncesi ve evlenme sırasında yapılabileceğinden evlendikten sonra eşlerin bu konudaki iradelerine önem verilmemektedir.

İspanya Hukuku

İspanya hukukunda eşlerin evlendikten sonra kullanacakları soyadına ilişkin yasal bir düzenleme bulunmamaktadır. Buna karşın evlendikten sonra eşler ortak bir soyadı belirleyebilmekte veya kendi soyadlarını kullanmaya devam edebilmektedirler. Ortak bir soyadı belirlenmesi halinde, kadın kendi soyadını aile soyadına ekleyebilmektedir.²⁸

²⁷ Ayan, s.47.

²⁸ Kübra Kamelya Efedayioğlu, "Evli Kadının Soyadı Problemi", *Ankara Barosu Dergisi*, C. 77, S. 4, 2019, s. 18./ Ece Göztepe, "Anayasal Eşitlik Açısından Evlilikte Kadınların Soyadı", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 1999, 54-2, s. 122.

Fransız Hukuku

Fransız hukukunda eşlerin soyadına ilişkin düzenlemeler Fransız Medeni Kanunu'nun 225-1. maddesinde yer almaktadır. Önceleri kadının evlendikten sonra kocasının soyadını alacağı benimsenmişken kadın-erkek eşitliğine yönelik gelişmeler neticesinde erkeği yansıttığı düşünülen “*soyadı*” kelimesi yerine “*aile adı*” ifadesi kullanılmaya başlanmış ve kanuni değişiklikler de bu bakış açısından etkilenmiştir.²⁹

2013-404 numaralı 17 Mayıs 2013 tarihli Kanun ile aynı cinsten kişilerin evlenmesi mümkün hale gelmiştir. Bu nedenle aile adı düzenlenirken de bu özgürlükçü yaklaşım benimsenmiştir. Fransız hukukuna göre, eşler evlendikten sonra kendi soyadlarını taşımaya devam edebilecekleri gibi, birbirlerinin soyadını da alabilmektedirler. Bir eş evlendikten sonra diğer eşin soyadını kullanmak isterse kimlik belgelerinde diğer eşin soyadının yer alması gerekmektedir. Ayrıca eşler diğer eşin soyadının önünde veya arkasında kendi soyadlarını kullanabilmektedir. “Diğer eşin soyadını alma hakkı Fransız hukukunda basit bir kullanma hakkıdır”.³⁰

İskandinav Hukuku

“Danimarka, Norveç, İsveç ve Finlandiya’nın dahil olduğu bu hukuk çevresinde evlilikte ortak soyadı yükümlülüğü kaldırılmıştır. Bu ülkelerde eşler isterlerse ortak bir soyadı kullanabilirler; isterlerse kendi soyadlarını kullanmayı sürdürebilirler.”³¹

III. KADININ EVLENDİKTEN SONRA ÖNCEKİ SOYADINI KULLANMASINA İLİŞKİN AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ’NİN DEĞERLENDİRMESİ

İnsan hak ve özgürlükleri yüzyıllardır müdahalelere açık bir konumda olmuş, bu müdahalelerin önlenmesi ve insan hak ve özgürlüklerinin güvence altına alınabilmesi adına ulusal ve uluslararası alanda birçok adım atılmıştır. Bu adımlardan biri de Türkiye’nin kurucu üyelerinden olduğu Avrupa Konseyi tarafından hazırlanıp, 4 Kasım 1950’de Roma’da imzalanan ve 3 Eylül 1953’te yürürlüğe gi-

²⁹ Helvacı/Kocabaş, s. 617.

³⁰ Helvacı/Kocabaş, s. 618.

³¹ Göztepe, s. 122.

ren “İnsan Hakları ve Özgürlüklerinin Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi”dir (AİHS)”. Sözleşme Türkiye tarafından 4 Kasım 1950 tarihinde imzalanmış, 10 Mart 1954 tarihinde onaylanıp 18 Mayıs 1954 tarihinde yürürlüğe girmiştir.³² Sözleşme’de kişilerin soyadına ilişkin açık bir düzenleme bulunmamaktadır. Ancak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihatlarında kadının evlendikten sonra önceki soyadını kullanması hususu Sözleşme’nin “Özel ve Aile Hayatına Saygı” kenar başlıklı 8. maddesi³³ ve “Ayrımcılık Yasağı” kenar başlıklı 14. maddesi³⁴ kapsamında ele alınmaktadır.

AİHS kapsamında kadının evlenmeden önceki soyadını kullanması talebiyle yapılan ilk başvuru,³⁵ parlamento seçimlerine sadece evlenmeden önceki soyadıyla katılmak isteyen, toplumda önceki soyadıyla bilindiğini ve önceki soyadını kullanmadığı takdirde seçimleri kaybedebileceğini ileri süren Lucie Haggmann-Hüsler’in başvurusudur. Evlenmeden önceki soyadının kullanılması talebinin İsviçre idari makamları tarafından reddedilmesinin Sözleşme’nin 8. maddesine aykırılık teşkil ettiğinden bahisle Avrupa İnsan Hakları Komisyonu’na yapılan başvuru neticesinde Komisyon, seçimlerin madde kapsamında ele alınmasının geniş bir yorum olacağını, ancak kadının seçim çalışmalarında şimdiki soyadı ile önceki soyadını birlikte kullanabileceğini, toplumsal hayatta kendisini tanıtabilmesi için bunun yeterli olduğunu, ailenin tamamının aynı soyadını kullanmasının tanınabilirliği sağladığını, soyadına ilişkin ayrımın objektif ve makul olması nedeniyle ayrımcılık yasağını ihlal etmediğini belirtmiştir.³⁶

³² Deniz Ergene, “İnsan Hakları Hukukundaki Gelişmeler Işığında Türk Hukukunda Kadının ve Çocuğun Soyadı Meselesi ve Medeni Kanun’da Değişiklik Önerisi”, *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, S. 31, 2011, s.148.

³³ “Madde 8- 1. Herkes özel ve aile hayatına, konutuna ve yazışmasına saygı gösterilmesi hakkına sahiptir.

2. Bu hakkın kullanılmasına bir kamu makamının müdahalesi, ancak müdahalenin yasayla öngörülmüş ve demokratik bir toplumda ulusal güvenlik, kamu güvenliği, ülkenin ekonomik refahı, düzenin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli bir tedbir olması durumunda söz konusu olabilir”.

³⁴ “Madde 14- Bu Sözleşme’de tanınan hak ve özgürlüklerden yararlanma, cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasal veya diğer kanaatler, ulusal veya toplumsal köken, ulusal bir azınlığa aidiyet, servet, doğum başta olmak üzere herhangi başka bir duruma dayalı hiçbir ayrımcılık gözetilmeksizin sağlanmalıdır”.

³⁵ Haggmann-Hüsler/İsviçre, Avrupa İnsan Hakları Komisyonu, Başvuru No. 8042/77, K.T. 15.12.1977.

³⁶ Ergene, s.150.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne yapılan ilk başvuru³⁷ ise Alman Medeni Kanunu'nun 1355. maddesine göre aile adı olarak kadının soyadının seçilmesi halinde erkeğin aile soyadı ile birlikte kendi soyadını kullanma talebinin İsviçre idari ve adli mercilerince reddedilmesinin Sözleşme'nin 8. ve 14. maddelerine aykırılık teşkil ettiğinden bahisle yapılmıştır. İsviçre savunmasında aile birliğinin korunması amacıyla aile adının seçiminde eşlere eşit haklar tanınmadığını belirtmiştir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararında, İsviçre Medeni Kanunu ile aile adı olarak erkeğin soyadının belirlenmesi halinde kadının kendi soyadını bu aile adının önünde kullanabilmesine imkân verildiğini, kadının soyadının aile adı olarak belirlenmesi halinde erkeğin önceki soyadını bu aile adının önünde kullanabilmesine imkan verilmediğini, bu imkanın verilmesinin aile birliğinin korunmasına etki etmeyeceğini, kadın-erkek eşitliğinin sağlanması gerektiğini belirtmektedir. Mahkeme kararında ayrıca, soyadının kişinin ait olduğu ailenin belirlenmesine dair klasik işlevi yanında kişinin sosyalleşebilmesi, kendini tanıtabilmesi için de önemli olduğunu belirtmektedir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin bu kararı soyadı konusunda kadın-erkek eşitliğinin sağlanması bakımından önemli bir adımdır. Bu karar sonrası İsviçre Medeni Kanunu'nda yapılan değişiklik ile aile soyadı olarak kadının soyadını seçmesi halinde erkeğin aile soyadının önünde kendi soyadını kullanabilme imkânı tanınmıştır.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi soyadına ilişkin vermiş olduğu başkaca kararlarında³⁸ da soyadının önemini vurgulamaktadır. Mahkeme kararlarında, soyadının kişilerin mesleki hayatlarıyla birlikte özel ve aile hayatlarında diğer insanlarla sosyal, kültürel vb. ilişkiler kurabilmesi için, kendisini dış dünyaya tanıtabilmesi için, kişinin kimliği ve aile bağlarının belirlenmesi için gerekli ve önemli olduğunu belirtmiştir.³⁹

³⁷ Burghatz/İsviçre, AİHM, Başvuru No. 16213/90, K.T. 22 Şubat 1994. < [https://hudoc.echr.coe.int/tur/%22languageisocode%22:\[%22ENG%22\],%22appno%22:\[%2216213/90%22\],%22documentcollectionid%22:\[%22CHAMBER%22\],%22itemid%22:\[%22001-57865%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/tur/%22languageisocode%22:[%22ENG%22],%22appno%22:[%2216213/90%22],%22documentcollectionid%22:[%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-57865%22]) > Erişim Tarihi:10.08.2023.

³⁸ Stjerna/Finlandiya, AİHM, Başvuru No. 18131/91, K.T. 25/11/1994; Ntemletz/Almanya, Başvuru No. 13710/88, K.T. 16.12.1992.

³⁹ Ayşe Havutçu/Yasemin Kalkancı, "Anayasa Mahkemesi Bireysel Başvuru Kararları Işığında Kadının Soyadı", *Yaşar Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, S. 2, Aralık 2020, s. 137.

Kadının evlenmeden önceki soyadını kullanması bakımından birçok ülkeyi olumlu yönde etkileyen ise Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne Türkiye aleyhine yapılan Ayten Ünal Tekeli başvurusudur.⁴⁰ Evlendikten sonra eşinin soyadını alan başvuran iş hayatında kızlık soyadıyla tanındığından, bu soyadını eşinin soyadının önünde kullanmaya devam etmiş, ancak resmi işlemlerde her iki soyadını da kullanamamıştır. Yalnızca kızlık soyadını kullanmak için yerel mahkemeye yaptığı başvuru Türk Medeni Kanunu'nun 153. maddesine göre evli kadınların evlilikleri süresince kocalarının ismini taşımaları gerektiğinden bahisle reddedilmiş, kararın temyiz edilmesi üzerine Yargıtay da istemi reddetmiştir. Yargıtay kararı sonrasında, 14 Mayıs 1997 tarihinde Türk Medeni Kanunu'nun 153. maddesinde yapılan değişiklik ile kadınlara evlendikten sonra kızlık soyadlarını eşlerinin soyadlarının önüne ekleyebilme hakkı tanınmıştır. 2002 tarihli yeni Medeni Kanun'un 187. maddesi ise, eski 153. maddeyle aynı hükümleri içermektedir. Başvuran kadınların evlendikten sonra sadece kızlık soyadlarını kullanamamalarına karşın, erkeklerin evlenmeden önceki soyadlarını kullanabilmelerinin "cinsiyete dayalı ayrımcılık olduğunu ve AİHS'nin 8. ve 14. maddelerinin ihlal edildiğini ileri sürmüştür."⁴¹

Türkiye, Ünal Tekeli davasındaki savunmasında, başvuranın evlendiği tarihte stajyer avukat olduğunu, avukatlık mesleğini yapmaya başladığında kocasının soyadını almış olduğunu, evlendikten sonraki soyadı değişikliğinin iş hayatında bir sorun yaratmasının mümkün olmadığını belirtmiştir. Bunun yanı sıra "aile birliği ile soyadı arasında bir ilişki olduğunu ve Türk mevzuatının ailelerin kocanın ismini almasını sağlayarak ortak bir isim kullanımı yoluyla aile birliğini vurgulayan bir düzenlemeyi benimsediğini";⁴² aile birliğinin bir kamu düzeni meselesi olduğunu ve birey kamu düzeniyle temasa geçtiği an özel yaşam sona erdiğini, bu sebeplerle durumun cinsiyetler arasında farklı muamele teşkil etmesine rağmen, nesnel ve makul temelleri olması nedeniyle ayrımcılık oluşturmadığını, "14 Mayıs 1997'de Medeni Kanun'un 153. maddesinin değiştirilmesinden sonra evli kadınların kızlık soyadlarını evlilikten sonraki soyadlarının önünde

⁴⁰ Ünal Tekeli/Türkiye, AİHM, Başvuru No. 29865/96, K.T. 16.11.2004.

⁴¹ Paragraf 43.

⁴² Paragraf 45.

kullanabildiklerini”,⁴³ “doğum, evlilik ve ölüm kütüğünde yapılacak bir sistem değişikliğinin büyük zorluklar”⁴⁴ yaratacağını, “kadınların %68,8’inin çok kısıtlı ekonomik özgürlüğe sahip olduğunu”⁴⁵ ve “kocanın soyadına dayalı ortak bir soyadının kadının ailedeki konumunu güçlendirmeye yönelik olduğunu”⁴⁶ ifade etmiştir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ise “soyadının mesleki yaşamın yanı sıra, insanlarla sosyal, kültürel ve diğer türden ilişkiler kurma ve geliştirme becerisi açısından özel ve aile yaşamlarında da kişiyi tanımladığını”⁴⁷ belirterek, “söz konusu davada başvuranın, özel çevrelerde ve kültürel ya da siyasi etkinliklerde tanındığı kendi soyadı olan Ünal’ı kullanmasına izin verilmemesinin, mesleki olmayan etkinliklerini büyük ölçüde etkilemiş olabileceğini”,⁴⁸ bu nedenle başvuranın, aleyhinde verilen kararlar nedeniyle mağdur olduğunu ifade etmiştir. Mahkeme tarafından, bir kimlik belirleme ve aile bağı aracı olan ve başkalarıyla ilişki kurma hakkını kapsayan insanın isminin özel ve aile yaşamını etkilemesi nedeniyle AIHS’nin 8.maddesi kapsamında değerlendirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca evli kadınların evlendikten sonra yalnızca kızlık soyadlarını yasal olarak kullanamamalarına karşın evli erkeklerin evlenmeden önceki soyadlarını kullanabilmelerinin benzer konumdaki kişiler arasında “cinsiyete dayalı farklı muamele”⁴⁹ teşkil ettiği ve Türkiye’nin konuya ilişkin savunmasının ayrımcılık için makul ve nesnel bir gerekçe içermediği ifade edilmiştir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Ünal Tekeli/Türkiye kararında Avrupa Konseyi’nin ve Birleşmiş Milletler’in soyadı ve kadın-erkek eşitliği hususundaki çalışmalarına da değinmektedir. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi’nin tavsiye kararlarında ülkelerin soyadı seçimi konusundaki kadın ve erkek arasındaki ayrımcılıkların ortadan kaldırılması ve kadınlarla erkeklerin bu alandaki eşitliğinin tam olarak sağlanması için gerekli tüm önlemleri almalarını ya da alınan

⁴³ Paragraf 47.

⁴⁴ Paragraf 48.

⁴⁵ Paragraf 46.

⁴⁶ Paragraf 46.

⁴⁷ Paragraf 35.

⁴⁸ Paragraf 35.

⁴⁹ Paragraf 55.

önlemleri güçlendirmelerini önermektedir.⁵⁰ Birleşmiş Milletler de konuya ilişkin uluslararası metinlerinde kadın-erkek eşitliğine vurgu yapmakta ve taraf Devletlerin eşitliği sağlama konusunda gerekli önlemleri almalarını belirtmektedir. Birleşmiş Milletler Genel Meclisi tarafından 19 Aralık 1966'da kabul edilen ve Türkiye bakımından 23 Aralık 2003 tarihinden itibaren hüküm doğurmaya başlayan Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin 3. maddesinde "Bu Sözleşmeye Taraf Devletler, bu Sözleşmede yer alan bütün kişisel ve siyasal hakların kullanılmasında eşit haklar sağlamayı taahhüt eder" hükmü yer almaktadır. Sözleşme'nin 23. maddesinin 4. fıkrasında "Bu Sözleşmeye taraf Devletler, eşlerin evlilik konusunda, evliliğin devam ettiği sürece ve boşanmada eşit hak ve yükümlülüklerle sahip olmaları için gerekli önlemleri alır. Boşanma halinde çocukların korunması için gerekli hükümler konur" hükmü yer almaktadır. Bu hüküm, AİHS'nin 7 No.'lu Protokol'ünün⁵¹ 5. maddesine temel teşkil etmektedir. Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'nin (CEDAW)⁵² 16. maddesinin 1.fıkrasının g bendinde "Taraf Devletler kadınlara karşı evlilik ve aile ilişkileri

⁵⁰ Bakanlar Komitesi'nin medeni hukukta eşlerin eşitliğine dair (söz konusu Protokol'den önce kabul edilen) 27 Ekim 1978 tarihli, (78) 37 sayılı Kararının 6. Paragrafı soyadına ilişkin eşitsizliklerin giderilmesi adına "6. ...eşlerden birinin kendi soyadını değiştirerek diğerinin soyadını almasını yasal bir zorunluluk olmaktan çıkartmak üzere bir düzenlemeye gidilmesi ve bu yapılırken aşağıdaki örnek sistemlerden birine bağlı kalınması:

i. eşlerin ortak bir soyadı, özellikle de eşlerden birinin soyadı, her iki eşin soyadlarının birleştirilmesiyle oluşan bir soyadı ya da her iki eşe de ait olmayan bir soyadı üzerinde anlaşması;

ii. her iki eşin de evlilikten önceki soyadlarını değiştirmemesi

iii. yasalar uyarınca ortak soyadının her iki eşin soyadlarının birleştirilmesi suretiyle oluşturulması" şeklinde bir kısım çözümler önermektedir.

⁵¹ Protokol 22 Kasım 1984 tarihinde imzaya açılmış ve 1 Kasım 1988 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye, Protokol'ü 14 Mart 1985 tarihinde imzalamış ise de onaylanması 2016 yılında olmuş ve Protokol, Türkiye bakımından 1 Ağustos 2016 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

⁵² 11.6.1985 tarih, 3222 sayılı "Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesinin Uygun Bulunduğuna Dair Kanun", 01.07.1985 T., 85/9722 s. Bakanlara Kurulu kararı ile onaylanmıştır. Sözleşme, (RG.14.11.1985 tarih, 18898 s.) Türkiye bakımından 19.01.1986 tarihinde yürürlüğe girmiştir. "Türkiye, 19 Ocak 1986'da sözleşmeyi onaylarken Medeni Kanun'un aile ilişkilerini düzenleyen bazı hükümlerinin, Sözleşme'nin 15. ve 16. maddeleriyle uyumlu olmayabileceğine yönelik bir çekince koymuştur. 30 Eylül 1999 tarihinde bu çekincesini kaldırmıştır". Ünal Tekeli/Türkiye, AİHM, Başvuru No. 29865/96, K.T. 16.11.2004, Paragraf 48.

konusunda ayrımı önlemek için gerekli bütün önlemleri alacaklar ve özellikle kadın-erkek eşitliği ilkesine dayanarak kadınlara aşağıdaki hakları sağlayacaklardır: ... (g) Aile adı, meslek ve iş seçimi dahil her iki eş (kadın-erkek) için geçerli, eşit kişisel haklar;” şeklinde belirtilmektedir. Türkiye’de bu metinler doğrultusunda 01.01.2002 tarihinde yürürlüğe giren 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu ile kadın-erkek eşitliğinin sağlanmasına yönelik önemli değişiklikler yapılmış ise de Avrupa Konseyi’nin üye ülkeleri arasında sadece Türkiye’de kocanın soyadı aile soyadı olarak kabul edilmekte ve kadının evlendikten sonra kendi soyadını kaybetmesi söz konusu olmaktadır.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararında, geleneksel bir yaklaşım olan aile birliğinin erkeğin soyadı ile temsil edilmesi yerine, erkek-kadın eşitliğine ve ayrımcılık yasağına verilen önem doğrultusunda aile birliğinin kadının ya da erkeğin soyadıyla veya eşlerin birlikte seçecekleri soyadıyla temsil edilebileceğini belirtmektedir. Ayrıca Mahkeme’ye göre, Avrupa’daki uygulamalar nazara alındığında eşlerin ortak bir aile adı kullanmak istememeleri halinde de aile birliğinin sağlanabildiği görülmekte olup, Türkiye ortak bir aile ismi bulunmadığında karşılaşılabilecek somut ya da önemli bir sorun gösterememekte, bu nedenle evlendikten sonra kadının kızlık soyadıyla birlikte bile olsa, erkeğin soyadını almak zorunda bırakılmasının nesnel ve makul bir nedeni bulunmamaktadır. Tüm bu değerlendirmeler dikkate alındığında Mahkeme, evlendikten sonra eşlerin soyadı seçiminde özgür olmaları gerektiğini, kişilerin seçtikleri soyadıyla saygınlık ve itibarla yaşamalarını sağlamak adına bu durumun nüfus kayıtlarının tutulmasında yaratacağı sıkıntıların katlanılabilir olduğunu belirterek, söz konusu farklı muamelenin AİHS’nin 8. maddesiyle beraber düşünüldüğünde 14. maddesini ihlal ettiği sonucuna varmaktadır.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Ünal Tekeli/Türkiye davası sonrasında soyadına ilişkin yapılan başvurularda⁵³ da aynı gerekçelere dayanarak eşitlik ilkesi ve ayrımcılık yasağı yönünden ihlal kararı vermeye devam etmektedir. Mahkeme’nin kararlarından da anlaşılabacağı üzere, soyadı, kişinin kimliğinin bir parçası olarak kişilik hakkı

⁵³ Losonci Rose ve Rose/İsviçre, AİHM, Başvuru No. 664/06, K.T. 09.11.2010; Leventoğlu Abdülkadiroğlu/Türkiye, AİHM, Başvuru No.7971/07, K.T. 28.05.2013; Tuncer Güneş/Türkiye, AİHM, Başvuru No. 26268/08, K.T. 03.10.2013; Tanbay Tüten/Türkiye, AİHM, Başvuru No. 38249/09, K.T. 10.12.2013

kapsamında değerlendirilmekte⁵⁴ ve bir insan hakkı olarak korunmaya değer görülmektedir. Kişilerin sosyal varoluşlarına katkı sunan soyadları üzerindeki haklarının korunması, aile birliğinin temsilinden daha önemli kabul edilmekte ve bu hakkın kadın ya da erkek olduğuna bakılmaksızın tüm kişiler yönünden eşit olarak kullanılmasına imkân sağlanması gerekmektedir. Türkiye'nin de tarafı olduğu Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 8. ve 14.maddeleri, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Ek Protokol No.7'nin 5. maddesi, Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'nin (CEDAW) 16. maddesinin 1.fıkrası nazara alındığında tüm taraf Devletler tarafından evlendikten sonra kullanılacak soyadı konusunda eşler arasında eşitliği sağlayacak ve kişilerin soyadı üzerindeki haklarını koruyacak yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

IV. KADININ EVLENDİKTEN SONRA ÖNCEKİ SOYADINI KULLANMASINA İLİŞKİN ANAYASA MAHKEMESİ KARARLARI VE YARGITAY HUKUK GENEL KURULU KARARI

Anayasa Mahkemesi, kadının evlendikten sonra münhasıran kendi soyadını kullanması hususunu 1998, 2011 ve 2013 yıllarında vermiş olduğu kararlarıyla ele almıştır. Ancak kararlarında genel anlamda Türk Medeni Kanunu'nun 187. maddesine (eski Medeni Kanun'un 153. maddesine) hâkim olan ataerki yaklaşımından⁵⁵ uzaklaşmadığını söylemek mümkündür.

Anayasa Mahkemesi'nin 1997/61 E. ve 1998/59 K. Sayılı, 29.09.1998 Tarihli Kararı

Evlendikten sonra kadının önceki soyadını kullanması hususu Anayasa Mahkemesi önüne ilk kez somut norm denetimi yoluyla gelmiştir. Açılan davada itiraz yoluna başvuran ilk derece mahkemesi, 743 sayılı Türk Kanunu Medenisi'nin 14.5.1997 tarih ve 4248 sayılı Kanun ile değiştirilen 153. maddesinin birinci fıkrasının Anayasa'nın 12.

⁵⁴ Abik, s. 40.

⁵⁵ Gülmelek Doğanay, "Eril Yargıya Karşı Kadının Soyadı Mücadelesi Anayasa Mahkemesi Kararlarının Değerlendirilmesi", *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, C. 18, S. 2, 2015, s. 48.

ve 17. maddelerine aykırı olduğunu ileri sürmüştür.⁵⁶ Anayasa Mahkemesi, başvuran Mahkeme'nin bakmakta olduğu davada davacı kadının kendi soyadının aile soyadı olmasını istediğini belirterek, 743 sayılı Kanun'un 153. maddesinin 4248 sayılı Kanun ile değiştirilen birinci fıkrası yönünden incelemesini "Kadın evlenmekle kocasının soyadını alır" sözcükleriyle sınırlı olarak yapmıştır. Anayasa Mahkemesi, "İtiraz konusu '*Kadın evlenmekle kocasının soyadını alır*' kuralı kimi sosyal gerçeklerin doğurduğu zorunluluklardan ve yasakoyucunun yıllar boyu kökleşmiş bir geleneği kurumsallaştırmamasından kaynaklanmaktadır. 'Aile hukuku' öğretisinde de kadının erkeğe göre farklı yaratıldığı, zorunluluklar ve toplumsal gerçekler karşısında kadının korunması, aile bağlarının güçlendirilmesi, evlilik birliğinde düzen ve uyum sağlanması, aile içinde iki başlılığın önlenmesi gerektiği gibi hususlarda görüşler bulunmaktadır. Kullanılan aile isminin kuşaktan kuşağa doğumla geçmesiyle aile birliği ve bütünlüğü devam etmiş olacaktır. Aile birliğinin sağlanması için yasakoyucu eşlerden birisine öncelik tanımıştır. Kamu yararı, kamu düzeni ve kimi zorunluluklar soyadının kocadan geçmesinin tercih nedeni olduğunu göstermektedir. Kaldı ki itiraz konusu kural da aile isminin sadece erkeğin soyadına bağlanacağı öngörülmemekte, kadının başvurusu durumunda kocanın soyadıyla birlikte kızlık soyadını da kullanma olanağı bulunmaktadır. Kadının evlenmekle kocasının soyadını almasının cinsiyet ayırımına dayanan bir farklılaş-

⁵⁶ Mahkeme başvurusunda "herkesin kişiliğine bağlı dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlere, yaşama, maddi ve manevî varlığını koruma ve geliştirme haklarına sahip olduğunu, kişiye özgü bütün bu hak ve özgürlüklerin kullanılması, sınırlandırılması ve devredilmesinin bizzat kendi iradesine dayandığını, kimsenin kimseye zarar vermeden ve hakkını zedelemekten sosyal birey olmasının gerektirdiği hak ve özgürlükleri de olabildiğince kullanarak ve geliştirerek yaşaması gerektiğini belirterek devlet ağırlıklı toplumlarda örf, ahlâk ve benzeri gerekçelerle bireylerin özgür iç dünyalarının baskı altına alındığını, sindirilen özgürlük özlemlerinin kişilerin iç ve dış dünyalarını kararttığını, böyle bir toplum yapısında baskın çıkan erkeğin elindeki erki kadına ve çocuğa karşı kullandığını, buna karşılık, Avrupa'dan da esinlenen Türk kadınının kendi kimlik arayışına başladığını, bu onur mücadelesinin amacının erkeği dışlamak ve önüne geçmek olmayıp yan yana ve eşit şartlarda yürümek olduğunu, bundan böyle cinsiyet ayırımına son verilmesi ve dava konusu olayda olduğu gibi, kadın ve erkeğin uzlaşması halinde kadının soyadının aile soyadı olarak kayda geçilmesinin gerektiğini, ne var ki, Medenî Kanun'un 153. maddesinin birinci fıkrasının bunu engellediğini, bu nedenle kuralın Anayasa'nın 12. ve 17. maddelerine aykırılık oluşturduğunu ileri sürmektedir." Anayasa Mahkemesi'nin 1997/61 E. ve 1998/59 K. sayılı, 29.09.1998 tarihli kararında paragraf numarası yer almadığından belirtilememiştir.

ma yarattığı savı da yerinde değildir. Anayasa'nın 10. maddesinde öngörülen eşitlik, herkesin her yönden aynı kurallara bağlı olacağı anlamına gelmez. Kişilerin haklı bir nedene dayanarak değişik kurallara bağlı tutulmaları eşitlik ilkelerine aykırılık oluşturmaz. Durum ve konumlarındaki özellikler kimi kişilerin ya da topluluklar için değişik kuralları ve uygulamaları gerekli kılabilir. Yasakoyucunun aile soyadı olarak kocanın soyadına öncelik vermesi belirtilen haklı nedenler karşısında eşitlik ilkesine aykırılık oluşturmamaktadır".⁵⁷ gerekçesiyle itiraza konu hükmün Anayasa'nın 12. ve 17. maddelerine aykırı olmadığına karar vermiştir.

Anayasa Mahkemesi kararının gerekçesinde aile birliğinin korunması için yasakoyucunun erkeğin soyadının aile soyadı olarak kullanılması yönünde bilinçli bir tercih yaptığını belirtmiş, bu tercihin gerekçesi olarak *"kamu yararı, kamu düzeni ve kimi zorunluluklar"*⁵⁸ nedenlerini ifade etmiştir. Her ne kadar kararda haklı bir nedenle eşitlik ilkesine aykırı yasal düzenleme yapılabileceği belirtilmiş ise de itiraza konu hükmün düzenlenişine ilişkin ifade edilen nedenlerin somut ve haklı olmadığı ortadadır. Ayrıca kadının evlendikten sonra eşinin soyadının önünde kızlık soyadını kullanabilme olanağının da bulunduğu belirtilmiş ise de karar bu yönüyle de tartışmaya açıktır. Kadına böyle bir hak tanırsa da kadının evlendikten sonra soyadının değişmesi zorunlu tutulmaktadır. Erkeğin doğumla kazandığı soyadı evlendikten sonra aynı kalırken, kadının soyadının değişmesi ya da doğumla kazandığı soyadını eşinin soyadıyla birlikte kullanmasının zorunlu tutulması eşitlik ilkesine aykırıdır. Anayasa Mahkemesi kararında bu durumu göz ardı ederek toplumdaki ataerkil bakış açısını kararına taşımıştır.

Kararda Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'ne değinilmemektedir.⁵⁹ Türkiye Sözleşme'nin konuyla ilgili olan 16. maddesinin 1. fıkrasının g bendine koymuş olduğu çekinceyi Anayasa Mahkemesi'nin kararından sonraki bir tarihte, 30 Eylül 1999'da kaldırmıştır.

⁵⁷ Anayasa Mahkemesi, 1997/61 E. ve 1998/59 K. sayılı, 29.09.1998 < <https://norm-kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/Dosyalar/Kararlar/KararPDF/1998-59-nrm.pdf> > Erişim Tarihi: 10.08.2023.

⁵⁸ Kararda paragraf numarası bulunmadığından ilgili paragraf gösterilememiştir.

⁵⁹ Ünal Özkorkut, s. 28.

Oy çokluğu ile alınan karara ilişkin karşı oy gerekçesinde ise, itiraza konu hüküm doğrultusunda evlendikten sonra kadının kocasının soyadını almasına rağmen, kocanın soyadında bir değişiklik olmamasının Anayasa'nın 10. maddesinde yer alan ve kadın-erkek eşitliğini de içinde barındıran eşitlik ilkesine aykırı olduğu, cinsiyeti ne olursa olsun kişilerin aynı hukuksal statüye bağlı tutulmasını gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'ne değinilerek Sözleşme gereği kadın ve erkeğin eşit haklara sahip olmasının yasal düzenlemelere yansıtılması gerektiği ifade edilmiştir. Karşıoy gerekçesinde *"Anayasa'nın Başlangıcı ile 174. maddesinde dile getirilen çağdaş uygarlık düzeyine ulaşma amacı bu uygarlığın hukuk alanına yansması olan hak ve özgürlüklerle ilgili uluslararası belgelerin, Anayasa kurallarıyla birlikte değerlendirilmesini gerektirmektedir. Bu anlayış içinde bakıldığında, yalnız kadın yönünden zorlama getirdiği anlaşılan 'Kadın evlenmekle kocasının soyadını alır.' biçimindeki itiraz konusu kural, evlilik birliği içinde hak ve yükümlülükler bakımından aynı hukuksal konumda bulunan taraflardan kocayı kadın karşısında üstün duruma getirmektedir. Bu eşitsizliği kamu düzeni kamu yararı gibi soyut kavramlarla açıklamak da olanaklı değildir. Çünkü bu tür gerekçelerin, ancak kamu düzenini bozan ya da kamusal yararı zedeleyen somut olayların varlığı halinde geçerli olabileceği açıktır. Evlenen kadının soyadı üzerindeki kişilik hakkının kimi olasılıklara veya varsayımlara dayanılarak sınırlandırılmasının demokratik toplum düzeninin gerekleriyle bağdaştığı ileri sürülemez. Bu nedenle itiraz konusu kural Anayasa'nın 13. maddesi ile de uyum içinde değildir"*.⁶⁰ şeklinde belirtilmiş ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin bu konuda vermiş olduğu 22 Şubat 1994 tarihli Burghatz/İsviçre kararına atıf yapılarak itiraza konu düzenlemenin eşitlik ilkesine aykırı olduğu ifade edilmiştir. Karşıoya göre, eşlere soyadı seçiminde özgürlük tanınmaması *"kadının soyadı üzerindeki kişilik haklarını sınırlaması, bu yolla onun maddî ve manevî varlığını koruma ve geliştirme hakkına bir müdahale niteliği taşıması nedeniyle"* Anayasa'nın 17. maddesine de aykırılık teşkil etmektedir.

Görüldüğü üzere, Anayasa Mahkemesi kararının dayandığı gerekçe yetersiz ve soyut kalmakta, karşı oy gerekçesi ise konuya ilişkin tüm noktaları ele alarak somut ve güncel değerlendirmeler içermek-

⁶⁰ Anayasa Mahkemesi, 1997/61 E. ve 1998/59 K. sayılı, 29.09.1998 tarihli Kararına ilişkin Mustafa Bumin, Yalçın Acargün, Fulya Kantarcıoğlu'nun karşı oy gerekçesi.

tedir. Bunun yanı sıra, karşı oy gerekçesi, soyadını bir kişilik hakkı olarak ele alan, bu hakka müdahalenin kişinin maddî ve manevî varlığını koruma ve geliştirme hakkının ihlali olarak değerlendiren ve evlendikten sonra eşlerin soyadının belirlenmesi hususunda kadın ve erkeğin eşit haklara sahip olması gerektiğini vurgulayan uluslararası metinlerle de örtüşmektedir.

Anayasa Mahkemesi'nin 2009/85 E. ve 2011/49 K. Sayılı, 10/03/2011 Tarihli Kararı

Anayasa Mahkemesi, 1998 yılında vermiş olduğu karar sonrası, kadının evlendikten sonra sadece önceki soyadını kullanması konusunu 22.11.2001 tarih ve 4721 sayılı Türk Medenî Kanunu'nun 187. maddesine ilişkin olarak somut norm denetimi yoluyla ele almıştır. Kadının evlendikten sonra sadece önceki soyadını kullanması istemiyle açılan davalarda ilk derece mahkemeleri, 22.11.2001 tarihli, 4721 sayılı Türk Medenî Kanunu'nun 187. maddesinin Anayasa'nın 2., 10., 12., 17., 41. ve 90.⁶¹ maddelerine aykırı olduğunu ileri sürmüşlerdir.

Anayasa Mahkemesi kararında, "Soyadı, belli bir ailenin bireylerini diğer ailenin bireylerinden ayırmaya yarayan ve kuşaktan kuşağa geçen addır. Bir kimsenin kimliğinin belirlenmesinde en önemli unsur olan soyadı, vazgeçilemez, devredilemez, kişiye sıkı surette bağlı bir kişilik hakkıdır. Ayrıca 2525 sayılı Soyadı Kanunu'nun 1. maddesinde yer alan "*Her Türk öz adından başka soy adını da taşımağa mecburdur*" hükmü gereğince, soyadı kullanmak kişilere yüklenmiş bir yükümlülüktür. Türk hukukunda aile ismi ile eş anlamda kullanılan soyadının, kişinin kimliğini belirleme işlevi yanında, ailesini ve soyunu belirleme, kişiyi başka ailelerin bireylerinden ayırt etme işlevleri de bulunmaktadır. Bu işlevleri nedeniyle yasakoyucu, nüfus kayıtlarının düzenli tutulması, resmi belgelerde karışıklığın önlenmesi, soyun belirlenmesi, ailenin korunması gibi sebeplerle soyadı kullanımını yasal düzenlemelerle kural altına almaktadır. İtiraz konusu "*Kadın evlenmekle kocasının soyadını alır*" kuralının da aile birliğinin korunması ve aile bağlarının güçlendirilmesi başta olmak üzere, nüfus kayıtlarının dü-

⁶¹ Anayasa Mahkemesi'nin 1998 yılında vermiş olduğu karardan sonra Anayasa'nın 10, 41 ve 90. maddelerinde yapılan önemli değişikliklere rağmen Mahkeme 1998 yılındaki kararından dönmemiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ünal Özkorkut, s. 28.

zenli tutulması, resmi belgelerde karışıklığın önlenmesi ve soyun belirlenmesi gibi kamu yararı ve kamu düzeni gerekleri nedeniyle kabul edildiği anlaşılmaktadır”.⁶² şeklinde belirtmiş, bir yandan soyadının kişiye sıkı sıkıya bağlı bir hak olduğunu belirtirken, bir yandan da itiraz konusu kuralın getirilişini öncelikle aile birliğinin korunması ve güçlendirilmesi olmak üzere kamu yararı ve kamu düzeni gereklerine bağlamıştır.

Kararda Anayasa’nın 41. maddesi, “İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nin 16. Maddesi,”⁶³ “Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme’nin 10. maddesi”⁶⁴ ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 8. maddesine değinilerek, ailenin birliği ve bütünlüğünün korunması gerektiği, itiraza konu düzenlemenin de bu amaca hizmet ettiği, kişilik hakkı olan soyadına kamu yararı ve kamu düzeni gereği Anayasa’ya uygun olarak müdahale edilebileceği belirtilmiştir. Ve hatta Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarının da bu doğrultuda olduğunu ifade ederek itiraz konusu kuralın Anayasa’nın 2., 10., 12., 17. ve 41. maddelerine aykırı olmadığına ve Anayasa’nın 90. maddesiyle ilgisi bulunmadığına oyçokluğuyla karar vermiştir. Ana-

⁶² AYM, 2009/85 E. ve 2011/49 K. sayılı, 10.03.2011 tarihli kararında paragraf numarası bulunmadığından ilgili paragraf gösterilememiştir.

⁶³ “Madde 16- 1. Evlilik çağına varan her erkek ve kadın, ırk, uyrukluk veya din bakımından hiçbir kısıtlamaya tabi olmaksızın evlenmek ve aile kurmak hakkına haizdir. Her erkek ve kadın evlenme konusunda, evlilik süresince ve evliliğin sona ermesinde eşit hakları haizdir.

2. Evlenme akdi ancak müstakbel eşlerin serbest ve tam rızasıyla yapılır.

3. Aile, cemiyetin tabii ve temel unsurudur, cemiyet ve devlet tarafından korunmak hakkını haizdir”.

⁶⁴ “Madde 10- Bu Sözleşme’ye Taraf Devletler aşağıdaki hususları kabul ederler: 1. Toplumun doğal ve temel birimi olan aileye, özellikle ailenin kurulması için ve aileye bağımlı çocukların bakım ve eğitiminden sorumlu oldukları sürece, en geniş koruma ve yardımın yapılması gerektiğini kabul ederler. Evlenme, buna istekli olan eşlerin hür rızası ile olmalıdır.

2. Annelere, doğumdan önce ve sonra makul bir süreyle özel bir koruma sağlanmalıdır. Bu dönem içinde, çalışan anneler ücretli izinden ya da yeterli sosyal güvenlik tedbirlerini kapsayan izinden yararlanmalıdırlar.

3. Bütün çocuklar ve gençler yararına, ebeveynlikten ya da başka koşullardan dolayı hiçbir ayırım gözetilmeksizin, özel koruma ve yardım tedbirleri alınmalıdır. Çocuklar ve gençler ekonomik ve sosyal sömürden korunmalıdır. Onların ahlaki değerlerine ya da sağlıklarına zararlı olabilecek, hayatlarını tehlikeye sokabilecek ya da normal gelişmelerini engelleyebilecek işlerde çalıştırılmaları yasalarla cezalandırılmalıdır. Devletler, ayrıca, yaş sınırları koyarak, çocukların bu yaş sınırları altında ücretli olarak çalıştırılmasını yasalarla yasaklamalı ve cezalandırmalıdır”.

yasa Mahkemesi'nin kararında, "kadının soyadı üzerindeki hakkının hukuki niteliğine değil, soyadının aileyi ve soyu belirleme işlevine öncelik"⁶⁵ verdiği söylenebilmektedir.

Karara ilişkin olarak üç ayrı karşı oy gerekçesi yazılmıştır. Karşı oy gerekçelerinden ilkinde,⁶⁶ itiraza konu kuralın kadın ve erkek arasında eşit bir düzenleme olmadığı, "soyadı kullanımına kamu yararı ve kamu düzeni gerekleri uyarınca müdahale"⁶⁷ edilmesinin mümkün olmadığı, aile bağları bakımından erkeğin soyadına üstünlük tanınmasının Anayasa'ya aykırı olduğu, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Ünal Tekeli/Türkiye kararına da değinilerek, itiraza konu kuralın Anayasa'nın 10. ve 17. maddelerine aykırı olduğu belirtilmektedir.

Diğer karşı oy gerekçesinde⁶⁸, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Ünal Tekeli/Türkiye kararına değinilmekte, Anayasa'nın 10. maddesi-nin kadın-erkek eşitliğini düzenlediği ve buna aykırı olan yasal düzenlemelerin gözden geçirilmesi gerektiği belirtilmektedir. Ayrıca "Bu bağlamda, kimi çekinceler içermekle birlikte Türkiye tarafından da imzalanıp 1985'de onaylanan Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi; 1954 de onaylanan İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve imzalanan ancak henüz onaylanmayan Ek 7. No'lu Protokol; 2003 de onaylanan BM Siyasi ve Medeni Haklar Sözleşmesi gibi belgelerde cinsiyete dayalı ayrımcılık reddedilirken, aile içinde eşlerin aynı haklara eşit biçimde sahip olmaları gereği açık biçimde kabul edilmiştir. Ayrıca Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin 27.9.1978 tarihli, 37 sayılı ve 5.2.1985 günlü, 2 sayılı Tavsiye Kararlarında da konuya ilişkin tespitler ve eşler arasında cinsiyet ayrımcılığına neden olan kuralların kaldırılması konusunda çağrılar bulunmaktadır"⁶⁹ denilmek suretiyle konuya ilişkin uluslararası metinler ele alınmaktadır. Karşı oy gerekçesinde ayrıca Anayasa Mahkemesi'nin 1998 yılında verdiği karara ilişkin karşı oy gerekçesine de değinilerek itiraz konusu kuralın "Anayasa'nın herkesin, yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma

⁶⁵ Ünal Özkorkut, s. 29.

⁶⁶ Anayasa Mahkemesi'nin 2009/85 E. ve 2011/49 K. sayılı, 10.03.2011 tarihli Kararı-na ilişkin Osman Alifeyyaz Paksüt'ün karşıoy gerekçesi.

⁶⁷ Karşıoy gerekçesinde paragraf numarası yer almadığından belirtilememiştir.

⁶⁸ Anayasa Mahkemesi'nin 2009/85 E. ve 2011/49 K. sayılı, 10.03.2011 tarihli Kararı-na ilişkin Fulya Kantarcıoğlu, Fettah Oto, Serdar Özgüldür, Serruh Kaleli, Zehra Ayla Perktas, Recep Kömürcü'nün karşı oy gerekçesi.

⁶⁹ Karşı oy gerekçesinde paragraf numarası yer almadığından belirtilememiştir.

ve geliştirme hakkına sahip olduğunu ifade eden 17. maddesine, herkesin özel hayatına ve aile hayatına saygı gösterilmesini isteme hakkı bulunduğunu belirten 20. maddesine⁷⁰ ve eşitlik ilkesini düzenleyen Anayasa'nın 10. maddesine aykırı olduğu belirtilmektedir.

Anayasa Mahkemesi'nin kararına ilişkin son karşı oy gerekçesi⁷¹ ise içeriği bakımından büyük önem arz etmektedir. Karşıoy gerekçesi, Lucy Stone'a⁷² ait *"Nasıl ki bir koca, karısının soyadını almıyorsa, bir kadın da kocasının (soy)adını almamalıdır. (Soy)adım kimliğimdir ve kaybolmamalıdır"* sözleriyle başlamaktadır. Sırf bu sözler bile, karşı oy gerekçesinin temelini özetler niteliktedir. Karşı oy gerekçesinde belirtildiği üzere, kadının yüzyıllardır ötekileştirilmesi ve erkeğe bağlı olarak değerlendirilmesi, soyadı konusundaki yasal düzenlemelerin de cinsiyet temelli olmasına neden olmuştur. Çağdaş toplumlarda kişi hak ve özgürlüklerine verilen önemin artmasıyla bu anlayıştan vazgeçilmeye çalışılarak, cinsiyet eşitliğini de içeren eşitlik ilkesi ve ayrımcılık yasası bağlamında yasal düzenlemeler yapılmaya başlanmıştır. Gerekçede *"Kadınların karşılaştıkları aile içi şiddet, töre cinayetleri gibi çok daha ciddi, yaşamsal öneme sahip durumlarla karşılaştırıldığında, soyadı, ilk bakışta, küçük, önemsiz bir konu gibi görülse de, dilediği soyadını kullanabilme hakkı kadın bireyin kendisini ve hayatını biçimlendirmede tercih hakkına sahip olup, olmadığına önemli bir göstergesidir. Günümüzde soyadı, kişinin kimliğinin belirtilmesini, onun hangi aileye, soya ait olduğunun gösterilmesini ve başka ailelerin bireylerinden ayırt edilmesini sağlayan bir işleve sahiptir. Soyadı, kişiyi diğer kişilerden ayırmaya yarayan hukuki bir araç olarak onun kimliğinin ayrılmaz bir parçasıdır ve kişi bununla toplumsal hayatın içinde yer alır"* ifadelerine yer verilmiş, kadının soyadı üzerindeki hakkının önemine vurgu yapılarak bu hakka yapılan müdahale insan haklarının ihlali olarak nitelendirilmiştir. Ayrıca konuya ilişkin olarak uluslararası hukukta yer alan metinlerin⁷³ eşler arasında eşitlik ve soyadı konusunda

⁷⁰ Karşı oy gerekçesinde paragraf numarası yer almadığından belirtilememiştir.

⁷¹ Anayasa Mahkemesi'nin 2009/85 E. ve 2011/49 K. sayılı, 10.03.2011 Tarihli Kararına ilişkin Engin Yıldırım'ın karşı oy gerekçesi.

⁷² "Bir kadın hakları savunucusu olan Lucy Stone, 1855 yılında, evlendikten sonra önceki soyadını kullanmak isteyerek, bunu ABD'de kabul ettiren ilk kadındır". Anayasa Mahkemesi'nin 2009/85 E. ve 2011/49 K. sayılı, 10.03.2011 tarihli Kararına ilişkin Engin Yıldırım'ın karşı oy gerekçesi.

⁷³ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 8. ve 14. maddesi, 22.11.1984 tarihli 7 No.lu Protokol'un 5. maddesi, BM Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'nin 23/4. maddesi, Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına İlişkin

eşlere eşit haklar tanınmasına ilişkin düzenlemeleri ele alınmıştır. Gerekçede mesele karşılaştırmalı hukuk bakımından değerlendirilerek, ülkelerin konuya ilişkin farklı farklı düzenlemeleri bulunduğu, ancak Avrupa Konseyi'ne üye olan devletler arasında sadece Türkiye'de kadının evlendikten sonra kendi soyadını kaybetmesinin yasa ile düzenlendiği belirtilmiştir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Ünal Tekeli/Türkiye ve Burghartz/İsviçre kararlarına da gerekçede yer verilmiştir. Anayasa Mahkemesi'nin 1998 yılında vermiş olduğu karara ilişkin olarak ise, *"Evlendikten sonra kadının kocasının soyadını almasının aile birliğini sağladığı ispat edilmesi gereken bir iddiadır. Bir an için bu iddianın doğru olduğunu varsaydığımızda bir soru ortaya çıkmaktadır. Neden kadının kocasının soyadını alması aile birliğinin teminatı olarak görülüyor da, bunun tersi, yani erkeğin karısının soyadını alması aile birliğinin göstergesi olarak görülüyor? Bu sorunun cevabı, elbette, erkek egemen anlayışın tarihsel ve toplumsal olarak hâkim bakış açısı olmasında yatmaktadır. Ortak bir soyadının olması aile birliğinin bir sembolü olarak görülebilir. Ancak bu zorlamayla değil, aile birliğini kuran bireylerin özgür iradeleriyle gerçekleşmelidir"*⁷⁴ ifadeleri ile kararın dayandığı gerekçenin özünde temelsiz olduğu ve ataerkil düşüncenin etkisiyle oluşturulduğu açık bir şekilde ortaya konmuştur. Buna karşılık, Anayasa Mahkemesi'nin kadın-erkek eşitliğine ilişkin verdiği olumlu kararların⁷⁵ bulunduğu da belirtilmiştir. Ayrıca toplumsal geleneklerle anayasal hakların çatışması halinde anayasal haklara üstünlük tanınması, zamana ayak uyduramayan toplumsal geleneklerin bir kenara bırakılması ve kadına dair toplumsal geleneklerin değişen koşullara ilişkin olarak yeniden şekillenmesi gerektiği ifade edilmiştir. Karşı oy gerekçesinde, erkeklerin doğumla kazandıkları soyadını ömür boyu taşıma imkânı varken kadınların medeni hallerindeki değişikliğe göre soyadlarının değişmesinin kadınlar için yarattığı mağduriyet dile getirilmiştir. Kaldı ki 4721 sayılı Medeni Kanun'un eşler arasındaki hususları düzenleyen tüm hükümleri eşitlik ilkesine dayanmakta, sadece soyadına ilişkin hüküm bu ilkeye aykırılık teşkil

Sözleşme'nin (CEDAW) 1/g bendi, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin 05 Şubat 1985 tarihli 2 sayılı ve Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi'nin 28 Nisan 1995 tarihli 1271 sayılı Tavsiye Kararları ile Avrupa Konseyi'nin, Medeni Hukukta Eşlerin Eşitliği Konusundaki 37 sayılı İlke Kararının 11/6. bendi.

⁷⁴ Karşı oy gerekçesinde paragraf numarası yer almadığından belirtilememiştir.

⁷⁵ Anayasa Mahkemesi, 1963/148 E., 1963/256 K. sayılı karar; 1990/30 E., 1990/31 K.

etmektedir. Sonuç olarak gerekcede, *“Zorunlu soyadı kullanımı kadının kişiliğinin zedelenmesi ve evlilik bağı içinde devlet zoruyla tabi konumda tutulması anlamına gelmektedir. Kadınların toplumsal yaşamda tanındığı soyadını kullanmaya devam etmesi en doğal hakkıdır. Evli kadının evlenmeden önceki soyadını kullanması kadının kimlik ve kişiliğinin gelişmesine yol açarak, aile kurumunun eşitlikçi bir yapıya sahip olmasına katkı yapacaktır. Kadının evlilik öncesi sahip olduğu soyadının kullanılmasına izin verilmesiyle evlilikte taraflar arasında eşitliği sağlamada küçük ama önemli bir adım atılmış olacaktır. Yeryüzünde var olan toplumların neredeyse tamamında erkeğin kadına üstünlüğü yerleşik bir değer yargısı olmuş ve bunun temelinde, kadının aciz, erkek tarafından korunmaya muhtaç bir varlık (inbeccillitas sexus) olduğu varsayımı yer almıştır. Aile kurumunun, toplumun kalbinde en küçük demokrasinin inşasına imkân verecek bir şekilde, cinsiyetler arası eşitliğe dayalı olarak yapılabilmesi, toplumsal düzeyde demokrasinin ve demokratik değerlerin yerleşmesine imkân tanıyacaktır”*⁷⁶ ifadelerine yer verilmiş, *“evli kadınların aile birliği adına kocalarının soyadını taşımak”*⁷⁷ ve kişilik hakkı olan soyadından vazgeçmek zorunda bırakılmalarının Anayasa’nın 10., 12., 17. ve 41. maddelerine aykırı olduğu belirtilmiştir.

Karara ilişkin son karşı oy gerekçesi kadınlara ilişkin toplumsal bakış açısını ulusal ve uluslararası tutumları ele alarak ayrıntılı bir biçimde irdelemektedir. Soyadının kadınlara ait değişmez ve devredilemez bir kişilik hakkı olarak ele alınması gerektiğini ve aile birliğinin sağlanması amacıyla bu hakka müdahale edilmesinin insan haklarının ihlali anlamına geleceğini vurgulaması bakımından da önem taşımaktadır. Kadının evlendikten sonra kendi soyadını kullanabilmesi, bu yönde iradesini ortaya koyabilmesi kadının varlığının bir göstergesidir. Uluslararası düzeyde kabul gören eşitlik ilkesi, kadın-erkek eşitliğini ve dolayısıyla soyadının kullanılması bakımından da eşitliği içermektedir. Oysa 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu’ndaki soyadına ilişkin yasal düzenleme ne eşitlik ilkesine, ne de kadının soyadı üzerindeki hakkının korunmasına hizmet etmemektedir. Bu husus karşı oy gerekçesinde açık bir şekilde ifade edilmiştir.

Anayasa Mahkemesi’nin vermiş olduğu karar sonrasında, bazı ilk derece mahkemelerinin evlendikten sonra kadının önceki soyadını

⁷⁶ Karşı oy gerekçesinde paragraf numarası yer almadığından belirtilememiştir.

⁷⁷ Karşı oy gerekçesinde paragraf numarası yer almadığından belirtilememiştir.

kullanmasına ilişkin kararlarına yönelik Yargıtay tarafından Anayasa Mahkemesi kararı gerekçe gösterilerek bozma kararları⁷⁸ verilmiştir.⁷⁹

Anayasa Mahkemesi'nin Sevim AKAT EŞKİ Başvurusuna İlişkin Vermiş Olduğu 19.12.2013 Tarihli Kararı (Başvuru No. 2013/2187)

07.05.2010 tarihli 5928 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ile Anayasa'nın 148. maddesinin 3. fıkrasında yapılan değişiklik sonrası Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından, ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvuru yapılabilme imkânı getirilmiştir. Avukat olan ve evlendikten sonra sadece kendi soyadını kullanmak isteyen Sevim AKAT EŞKİ tarafından Aile Mahkemesi'nde açılan davada, Aile Mahkemesi, Türk Medeni Kanunu'nun 187. maddesinin Anayasa'nın 2., 10. ve 41. maddelerine aykırı olduğu iddiasıyla somut norm denetimi yoluna başvurmuş ancak Anayasa Mahkemesi Anayasa'ya aykırılık olmadığını belirterek talebi reddetmiştir.⁸⁰ Bu kararın akabinde Aile Mahkemesi de davayı reddetmiş, karara ilişkin yapılan temyiz başvurusu da reddedilmiştir.⁸¹ Bunun üzerine Sevim AKAT EŞKİ, Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuruda bulunmuş, *"İstanbul Barosuna bağlı avukat olarak çalıştığını, 2005 yılında evlendiğini, ancak evlendikten sonra uzunca bir süre evlilik öncesindeki soyadını kullanmaya devam ettiğini, yurt dışına çıkış işlemleri nedeniyle nüfus müdürlüğüne başvurarak evlilik öncesi soyadı ve evlilik soyadını beraber içeren kimlik belgesi aldığını, fakat diğer resmi işlemlerini evlilik öncesi soyadı ile yapmaya devam ettiğini, bu duruma bağlı olarak yaşadığı zorluklar nedeniyle evlilik öncesi soyadının kullanılmasına izin verilmesi talebiyle açtığı davanın reddedildiğini, belirtilen durum nedeniyle cinsel olarak ayrımcılığa tabi tutularak özel hayatına ve aile hayatına saygı gösterilmediğini belirterek, Anayasa'nın 2., 10., 12., 17., 20., 41. ve 90. maddelerinde tanımlanan haklarının ihlal edildiğini"*⁸² ileri sürmüştür.

⁷⁸ Yargıtay 2.HD, 18/06/2012 tarih, 2011/7737 E., 2012/16695 K.

⁷⁹ Havutçu/Kalkancı, s. 150.

⁸⁰ Anayasa Mahkemesi, 2009/85 E. ve 2011/49 K. sayılı, 10.03.2011.

⁸¹ Yargıtay 2.HD, 24. 11.2012 tarih, 2011/22361 E., 2012/31270 K.

⁸² Paragraf 16.

Başvuruya ilişkin olarak Adalet Bakanlığı'nın görüş yazısında, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin benzer başvurulardaki kararlarına değinilerek, evlendikten sonra erkeğin kendi soyadını kullanabilmesine rağmen, kadının sadece önceki soyadını kullanamamasının cinsiyete dayalı farklı bir muamele oluşturması nedeniyle Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 8. maddesi ile birlikte düşünüldüğünde 14. maddesini ihlal ettiği karar verildiği belirtilmiştir. Daha önce ele alınan Anayasa Mahkemesi kararları ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararı'nda ortaya konulan *aile birliğinin korunması* savunması bu kez ileri sürülmemiş, Aile Mahkemesi tarafından "4721 sayılı Kanun'da kadının evlendikten sonra evlilik öncesi soyadını tek başına kullanabileceğine ilişkin bir hüküm bulunmaması nedeniyle"⁸³ dava'nın reddedilmesinin göz önüne alınması gerektiği belirtilmiştir.

Anayasa Mahkemesi başvuruyu Anayasa'nın 17. maddesi açısından değerlendirmiş, başvurucunun ihlal iddiasına konu isim hakkının, Anayasa'nın 17. maddesi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 8. maddesinde düzenlendiğini ifade etmiştir. Anayasa Mahkemesi kararında, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin konuya ilişkin kararlarında soyadının özel hayat ve aile hayatı kavramlarıyla birlikte değerlendirilmesi gerektiğinden Sözleşme'nin 8. maddesinin koruma alanında kabul edildiğini, Anayasa'nın 17. maddesinin birinci fıkrasında yer alan herkesin maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkının da Sözleşme'nin 8. maddesindeki özel ve aile hayatına saygı hakkı ile aynı doğrultuda olduğunu, bir kişilik hakkı olan soyadının da kişinin manevi varlığı kapsamında olduğunu belirtmiştir. Kararda "Başvuruya konu yargılama kapsamında başvurucunun sadece evlenmeden önceki soyadını kullanmasına yetkili idari ve yargısal merciler tarafından izin verilmemesi şeklindeki uygulamanın, kişinin kimliğinin belirlenmesinde en önemli unsurlardan biri olan soyadının vazgeçilemezlik, devredilemezlik ve kişiye sıkı surette bağlı olma niteliklerinin kadının soyadı bakımından geçerliliğini etkilediği görülmekle, belirtilen uygulamanın Anayasa'nın 17. maddesinde tanımlanan manevi varlığın korunması ve geliştirilmesi hakkına yönelik bir müdahale oluşturduğu açıktır" denilmiştir. Anayasa Mahkemesi daha önce somut norm denetimi kararlarında konuya ilişkin yaptığı değerlendirmelerden farklı olarak ilk kez Anayasa'ya aykırılığı dile

⁸³ Paragraf 19.

getirmiştir. Ayrıca Anayasa Mahkemesi konuyu ilk kez Anayasa'nın 13.maddesi⁸⁴ kapsamında değerlendirmiş, temel hak ve özgürlüklerin ancak Anayasa'nın 13.maddesine uygun olarak sınırlandırılabilceği, "Anayasa'nın 17. maddesinde manevi varlığın korunması ve geliştirilmesi hakkı açısından herhangi bir sınırlama nedeni öngörülmediği"⁸⁵ ifade edilmiştir. Bunun yanı sıra konu Anayasa'nın 90. maddesinin 5. fıkrası bakımından ele alınarak, 4721 sayılı Kanun'un 187. maddesinin Türkiye'nin taraf olduğu Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Sözleşme hükümleri ile çatıştığı, "bu durumda, uyuşmazlığı karara bağlayan derece Mahkemelerinin, AİHS ve diğer uluslararası insan hakları andlaşmaları ile çatışan 4721 sayılı Kanun'un 187. maddesini kararlarına esas almayarak, başvuru konusu uyuşmazlık açısından Anayasa'nın 90. maddesi uyarınca uygulanması gereken uluslararası sözleşme hükümlerini dikkate alması"⁸⁶ gerektiği ortaya konmuştur.

Son olarak kararda "Uluslararası sözleşmelerin, evli erkek ve kadının evlilik sonrasında soyadları bakımından eşit haklara sahip olmasını öngören hükümleri ile evli kadının kocasının soyadını kullanması zorunluluğunu öngören iç hukuk düzenlemelerinin aynı konu hakkında farklı hükümler içermesi nedeniyle, ilgili sözleşmenin hükümlerinin somut uyuşmazlık açısından esas alınması gereken hukuk kuralı olduğu sonucuna varılmakla, başvurucunun manevi varlığı kapsamında güvence altına alınan isim hakkına yönelik müdahalenin kanunilik şartını sağlamadığı" belirtilerek, başvurucunun Anayasa'nın 17. maddesinde güvence altına alınan manevi varlığın korunması ve geliştirilmesi hakkının ihlal edildiğine oybirliğiyle karar verilmiştir.⁸⁷

⁸⁴ "Temel hak ve hürriyetlerin sınırlanması

Madde - 13- Temel hak ve hürriyetler, özlerine dokunulmaksızın yalnızca Anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla sınırlanabilir. Bu sınırlamalar, Anayasanın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve lâik Cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine aykırı olamaz".

⁸⁵ Paragraf 33.

⁸⁶ Paragraf 45.

⁸⁷ Anayasa Mahkemesi bu karardan sonra önüne gelen başkaca bireysel başvurularda da benzer şekilde karar vermiştir. "AYM, Gülsüm Genç Başvurusu, Başvuru No. 2013/4439, K.T. 06.03.2014, 25/04/2014 tarih ve 28982 sayılı Resmi Gazete; AYM, Neşe Aslanbay Akbıyık Başvurusu, Başvuru No. 2014/5836, K.T. 16.04.2015, 11/07/2015 tarih ve 29413 sayılı Resmi Gazete". Havutçu/Kalkancı, s. 153.

Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nun 2014/889 E. ve 2015/2011 K. Sayılı, 30.09.2015 Tarihli Kararı

Evlendikten sonra eşinin soyadıyla birlikte önceki soyadını kullanan davacının yalnızca kızlık soyadını kullanma talebiyle açmış olduğu davada ilk derece mahkemesinin vermiş olduğu kabul kararı davalı Nüfus Müdürlüğü Temsilcisi tarafından temyiz edilmiştir. Bunun üzerine Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, Anayasa Mahkemesi'nin Türk Medeni Kanununun 187. maddesinde yer alan düzenlemenin iptali için yapılan itiraz başvurusunu 10.03.2011 tarihli 2009/85 esas, 2011/49 karar sayılı kararıyla reddettiğini ve Anayasa Mahkemesi kararlarının, bağlayıcı olduğunu, Yasa hükmü yürürlükte bulundukça mahkemenin yasal düzenlemeye aykırı karar veremeyeceğini, Anayasa'nın 90/5. maddesinin uygulanabilmesi için aynı konuda farklı hükümler bulunması gerektiği, ancak Yasa hükmü ve Türkiye'nin taraf olduğu temel hak ve özgürlüklere ilişkin sözleşmelerde aynı konuda farklı hüküm bulunmadığı, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Tekeli/Türkiye davasında vermiş olduğu ihlal kararında ihlale yol açanın yasal düzenlemenin kendisi olduğu, bu düzenleme yürürlükte oldukça mahkemelerin buna uygun karar vermesi gerektiği, aksi durumun Türk Medeni Kanununun benimsediği aile birliğinin ve bütünlüğünün kocanın soyadı üzerinden devamına ilişkin genel prensibi ve kamu düzenini bozacağı gerekçesiyle bozma kararı vermiş, ilk derece mahkemesinin kararda direnmesi nedeniyle Yargıtay Hukuk Genel Kurulu önüne gelmiştir.

Hukuk Genel Kurulu uyuşmazlığın, AİHS karşısında Anayasa Mahkemesi kararlarının bağlayıcı olup olmadığı; varılacak sonuca göre TMK 187 madde hükmüne rağmen kadının evlilik birliği içinde sadece kendi soyadını kullanıp kullanamayacağı noktasında toplandığını belirtmiş, kararda evlendikten sonra kadının yalnızca kızlık soyadını kullanması hususunda Avrupa Birliği ile Birleşmiş Milletler'deki gelişmeler ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin değerlendirmeleri ele alınmış ve hatta Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Ünal Tekeli/Türkiye kararındaki gerekçeleri benimsenmiştir.

Hukuk Genel Kurulu kararında Anayasa Mahkemesi'nin itiraz yoluyla inceleyerek Anayasa'ya aykırı olmadığına karar verdiği Türk Medeni Kanunu'nun 187. maddesinin yürürlükte olduğunu, yürürlükte olan bu maddenin Anayasa'nın 90/5.maddesi gereği Avrupa İnsan

Hakları Sözleşmesi'nin 8. ve 14. maddeleri ile çatıştığı, bu halde temel hak ve özgürlüklere ilişkin Sözleşme hükümlerinin esas alınması gerektiği belirtilmiştir. Hukuk Genel Kurulu temel hak ve özgürlüklere ilişkin sözleşme hükümleriyle çatışan kanun hükümlerinin uygulanma kabiliyetini ortadan kaldırması nedeniyle Anayasa'nın 90. maddesinin 5. fıkrasını bir zımni ilga kuralı olarak nitelendirmiştir.

Sonuç olarak Hukuk Genel Kurumu evlendikten sonra kadının kızlık soyadını kullanmasının hiçbir neden ileri sürülmeksizin kullanılabilecek bir insan hakkı olduğunu ve kadın-erkek arasında eşit uygulanması gerektiğini belirterek ilk derece mahkemesinin direnme kararının onanmasına karar vermiştir.

V. ANAYASA MAHKEMESİ'NİN KADININ EVLENDİKTEN SONRA ÖNCEKİ SOYADINI KULLANMASINA YÖNELİK BİREYSEL BAŞVURULARA İLİŞKİN KARARLARININ NİTELİĞİ VE ZİMNİ İLGA HUSUSUNUN DEĞERLENDİRİLMESİ

Kadının evlendikten sonra münhasıran önceki soyadını kullanmasını kişiye sıkı sıkıya bağlı, vazgeçilemez, devredilemez bir insan hakkı olarak ele alan ve cinsiyet farklılıklarına göre uygulama belirlenmesinin ayrımcılık yasağı kapsamına gireceğini belirten kararlara rağmen Türk Medeni Kanunu'nun 187. maddesinde herhangi bir değişiklik yapılmamıştır. Ancak, Hukuk Genel Kurulu kararı sonrasında, evlendikten sonra yalnızca önceki soyadını kullanmak isteyen kadınların dava açması halinde ilk derece mahkemeleri olumlu yönde karar vermektedir. Bu taleple idari mercilere yapılan başvurular ise, Türk Medeni Kanunu'nun 187. maddesinin yürürlükte⁸⁸ olması gerekçesiyle reddedilmektedir.⁸⁹ Soyadı üzerindeki haklarını ancak dava yoluyla

⁸⁸ Anayasa Mahkemesi 28.04.2023 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanmış olan 22.02.2023 tarih, 2022/155 Esas sayılı ve 2023/38 Karar sayılı kararı ile ilgili maddenin iptaline karar vermiş ise de bu karar Resmi Gazete'de yayımı tarihinden 9 ay sonra yürürlüğe gireceğinden ilgili madde halen yürürlükte bulunmaktadır.

⁸⁹ Evlendikten sonra soyadı hanesine yalnızca bekarlık soyadının yazılmasına dair idareye yaptığı başvurusu TMK 187 hükmü gereği reddedilen ve buna ilişkin Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru yapan başvurunun başvurusu Anayasa Mahkemesi tarafından konuya ilişkin hukuk davası açma imkânının bulunduğu belirtilerek tüm başvuru yolları tüketilmeden yapıldığından bahisle reddedilmiştir. (AYM, Ayşe Sena Sezgin Arslan Başvurusu, Başvuru No.

talep edebilmeleri kadınlar bakımından süregelen hak ihlalinin devam ettiğinin bir göstergesidir. Kadın dilediği zaman idari mercilere yapacağı başvuruyla kendi soyadını kullanamamakta, bunun için hukuk davası açmak zorunda bırakılmaktadır. Bu noktada tartışma konusu olan husus, Anayasa Mahkemesi'nin konuya ilişkin bireysel başvurulara yönelik vermiş olduğu kararların niteliği ve Hukuk Genel Kurulu kararında da bahsi geçen zımni ilga bağlamında, kadınların hukuk davası açmasına gerek olmadan idari mercilere yapacakları başvuruyla evlendikten sonra münhasıran önceki soyadlarını kullanmayı talep edebilme imkanlarının olup olmadığıdır.

Anayasa'nın 153. maddesinin son fıkrasında "Anayasa Mahkemesi kararları Resmî Gazetede hemen yayımlanır ve yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını, gerçek ve tüzelkişileri bağlar" hükmü yer almaktadır. Kanunların, Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin, Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü'nün veya bunların belirli madde ve hükümlerinin şekil ve esas bakımından Anayasaya aykırılığı iddiasıyla açılan iptal davası (soyut norm denetimi) ile bir davaya bakmakta olan mahkemenin uygulanacak bir kanun veya Cumhurbaşkanlığı kararnamesinin hükümlerini Anayasaya aykırı görmesi veya taraflardan birinin ileri sürdüğü aykırılık iddiasının ciddi olduğu kanısına varması halinde başvuru itiraz yolu (somut norm denetimi) sonucunda Anayasa Mahkemesi bir normun Anayasa'ya aykırı olup olmadığını denetlemektedir. Bu hallerde Anayasa'nın 153. maddesinin son fıkrası gereği kararlarının herkes için bağlayıcı olduğu açıktır. Burada önemli olan Anayasa Mahkemesi'nin evlendikten sonra kadının sadece kendi soyadını kullanabilmesi hususundaki bireysel başvuru kararlarının etkisinin ne olduğudur.

Bireysel başvuru sonucunda verilecek kararlara ilişkin düzenleme, 30.03.2011 tarih ve 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu Ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un 50. maddesinde yer almaktadır. Maddenin 1. ve 2. fıkralarında "Esas inceleme sonunda, başvurunun hakkının ihlal edildiğine ya da edilmediğine karar verilir. İhlal kararı verilmesi hâlinde ihlalin ve sonuçlarının ortadan kaldırılması için yapılması

2014/13367, K.T. 15.04.2015)- Burcu Bahar Çataloğlu/Seldağ Güneş Peschke, "30.09.2015 tarihli HGK Kararı ve Sonrası Evli Kadının Soyadına İlişkin Bir Değerlendirme", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 69, S. 2, 2020, s. 412.

gerekenlere hükmedilir. Ancak yerindelik denetimi yapılamaz, idari eylem ve işlem niteliğinde karar verilemez. Tespit edilen ihlal bir mahkeme kararından kaynaklanmışsa, ihlali ve sonuçlarını ortadan kaldırmak için yeniden yargılama yapmak üzere dosya ilgili mahkemeye gönderilir. Yeniden yargılama yapılmasında hukuki yarar bulunmayan hâllerde başvurucu lehine tazminata hükmedilebilir veya genel mahkemelerde dava açılması yolu gösterilebilir. Yeniden yargılama yapmakla yükümlü mahkeme, Anayasa Mahkemesinin ihlal kararında açıkladığı ihlali ve sonuçlarını ortadan kaldıracak şekilde mümkünse dosya üzerinden karar verir” denilmektedir. Bu hükümden anlaşılabileceği üzere, Anayasa Mahkemesi bireysel başvuru kararlarında başvuran kişinin hakkının ihlal edilip edilmediğine karar vermektedir. Bir görüşe⁹⁰ göre, bireysel başvuru sonucunda verilen karar sadece başvuru yönünden sonuç doğurmaktadır. Bireysel başvuru neticesinde bir normun Anayasa’ya aykırı olduğundan bahisle iptaline karar verilmesi söz konusu olamamaktadır. Bu nedenle Anayasa Mahkemesi’nin bireysel başvuruya ilişkin verdiği kararların herkes için bağlayıcı olması mümkün olmamaktadır. Türk Medeni Kanunu’nun 187. maddesi nedeniyle yapılan ilk başvuru olan Sevim AKAT EŞKİ başvurusuna ve konuya ilişkin yapılan diğer bireysel başvurulara ilişkin Anayasa Mahkemesi’nin vermiş olduğu kararlar da ancak başvuru yönünden sonuç doğurmakta ve evlendikten sonra sadece önceki soyadını kullanmak isteyen kadınların ayrıca bireysel başvuru yoluna gitmeleri gerekmektedir. Bireysel başvuru kararları neticesinde Türk Medeni Kanunu’nun 187.maddesi iptal edilememekte, yürürlükte kalmaya devam etmektedir.

Bizim de katıldığımız bir diğer görüşe⁹¹ göre ise, Anayasa’nın 153. maddesinin son fıkrasında yer alan bağlayıcı etkinin, bireysel başvuru kararları bakımından da geçerli olduğunun kabul edilmesi gerekmektedir. Anayasa Mahkemesi, teknik bir uyuşmazlığın söz konusu olduğu norm denetimi yoluyla bir normun Anayasa’ya aykırı olup olmadığını denetlerken, teknik bir uyuşmazlık konusu olmayan bireysel başvuru yolunda bireylerin kamu gücü işlemleri⁹² nedeniyle hak

⁹⁰ Erbek Odabaşı, s. 83.

⁹¹ Didem Yılmaz, “Anayasa Mahkemesi’nin Zımni İlga Gereçesine Dayanarak Verdiği İhlal Kararları Örneği Çerçevesinde Bireysel Başvuru Kararlarının Etkisi”, s. 1 vd. < <https://anayasatakip.ku.edu.tr/> > Erişim Tarihi: 10.08.2023.

⁹² 6216 sayılı Kanun’un 45/3. maddesinde yer alan “Yasama işlemleri ile düzenleyici

ihlali mağduru olup olmadığını belirlemektedir. Bu nedenle bireysel başvuru hak temelli bir uyuşmazlık olarak tanımlanabilmektedir. Her ne kadar Anayasa Mahkemesi'nin norm denetimi ve bireysel başvuru yetkileri birbirinden farklı ise de neticelerinde verilecek kararların, bu konuda Anayasa'da veya 6216 sayılı Kanun'da ayrıca bir hüküm bulunmaması nazara alındığında, Anayasa'nın 153. maddesinin son fıkrası kapsamında değerlendirilmesi gerekmektedir. "Anayasa Mahkemesi'nin somut olay temelinde yürüyen değerlendirmelerinde yer verdiği anayasal hakların özlerine, niteliklerine, müdahalenin varlığı ve bunun anayasal sınırlarına ilişkin tespitleri somut olayın taraflarını aşarak anayasanın anlamını ve uygulanma biçimini gösteren değere sahiptir."⁹³ Bu nedenle de bireysel başvurulara ilişkin verilen kararların herkes için bağlayıcı olduğu söylenebilmektedir.

Anayasa Mahkemesi'nin Türk Medeni Kanunu'nun 187. maddesine ilişkin yapılan bireysel başvuru kararlarında, Anayasa'nın 90. maddesinin 5. fıkrasına göre, 4721 sayılı Kanun'un 187. maddesinin Türkiye'nin taraf olduğu Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Sözleşme hükümleri ile çatıştığı, "bu durumda, uyuşmazlığı karara bağlayan derece Mahkemelerinin, AİHS ve diğer uluslararası insan hakları andlaşmaları ile çatışan 4721 sayılı Kanun'un 187. maddesini kararlarına esas almayarak, başvuru konusu uyuşmazlık açısından Anayasa'nın 90. maddesi uyarınca uygulanması gereken uluslararası sözleşme hükümlerini dikkate alması gerektiği"⁹⁴ ortaya konmuştur. Anayasa Mahkemesi bu değerlendirmesi ile

idari işlemler aleyhine doğrudan bireysel başvuru yapılamayacağı gibi Anayasa Mahkemesi kararları ile Anayasanın yargı denetimi dışında bıraktığı işlemler de bireysel başvurunun konusu olamaz" hükmünün Anayasa'ya aykırılığı iddiasıyla Anayasa Mahkemesi'ne yapılan başvuruda, Anayasa Mahkemesi, "başvurucuya somut bir olayda henüz uygulanmamış kanun veya düzenleyici idari işlemin sadece hukuk düzeninde var olması, kural olarak bireysel bir hakkın ihlaline neden olmayacağı, dolayısıyla da bu işlemlerin doğrudan bireysel başvuru konusu yapılamayacağı açıktır" demek suretiyle hükmün Anayasa'ya aykırı olmadığına karar vermiştir. (Anayasa Mahkemesi, 2011/59 E., 2012/34 K., K.T. 0./03.2012). Anayasa Mahkemesi bu kararında yapmış olduğu değerlendirme ile "bireysel başvuru davasını sadece yargı kararıyla somutlaşan hak ihlallerine özgüleyen oldukça dar bir karar vermiştir" Yılmaz, s. 3.

⁹³ Yılmaz, s. 1.

⁹⁴ Anayasa Mahkemesi'nin Sevim Akat Eşki Başvurusuna İlişkin Vermiş Olduğu 19.12.2013 tarihli Kararı (Başvuru No. 2013/2187), Paragraf 45.

Türk Medeni Kanunu'nun 187. maddesinin zımnen ilga edildiğini ifade etmektedir.

Maddenin zımnen ilga edildiği hususuna dair öğretilerde bazı eleştiriler yapılmaktadır. Bir görüşe⁹⁵ göre zımnen ilga halinde idari mercilerin farklı uygulamalar yapabilecekleri, bu uygulamaların önüne geçilmesi gerektiği ve kadınların dava açmaksızın haklarını talep edebilmeleri için zımnen ilga yerine, maddenin Anayasal ilkeler doğrultusunda yapılacak yorum ile korunması gerektiği belirtilmektedir. Diğer bir görüş,⁹⁶ maddenin zımnen ilga edildiğinin kabulü halinde bu maddeye dayanan tüm kayıtların dayanaksız kalacağını, nüfus kayıtlarının gerçeğe aykırı olması nedeniyle eşinin soyadını taşıyan kadınların nüfus kayıtlarının düzeltilmesi davası açmalarının gerekeceğini ifade etmektedir. Bizim de katıldığımız bir başka görüşe⁹⁷ göre ise, Türk Medeni Kanunu'nun 187. maddesinin zımnen ilgasının söz konusu olmadığı, Anayasa'nın 90/5. maddesi uyarınca çıkan çatışmada kanun hükmü ihmal edilerek uluslararası andlaşma hükümlerinin uygulanması gerektiği savunulmaktadır. Kuvvetler ayrılığı ilkesinin gereği olarak kanunları koymak, değiştirmek veya kaldırmak Anayasa'nın 87. maddesinde yasama organının görevleri arasında sayılmaktadır. Bunun dışında Anayasa Mahkemesi tarafından norm denetimi yoluyla Anayasa'ya aykırılık halinde iptal kararı verilebilmektedir. "İptal kararı olmamasına rağmen, emredici nitelikteki Türk Medeni Kanunu'nun 187. maddesinin içtihatlar aracılığıyla aşılması, kuvvetler ayrılığı ilkesini zedelemektedir."⁹⁸ Ayrıca Anayasa'nın 90. maddesinin 5. fıkrasının lafzından kanun hükmünün ilgasının değil, ihmalinin anlaşılması gerekmektedir.⁹⁹

⁹⁵ Başak Başoğlu, "Adın Ne Değeri Var? -Evliliğin Kadının Soyadına Etkisi", *Legal Hukuk Dergisi*, C. 15, S. 176, 2017, s. 3901-3905.

⁹⁶ Burak Özen, "Evli Kadının Soyadı", *Evrensel Hukuk İlkeleri Işığında Türk Medeni Hukukunda Değişimler Sempozyumu* (10-11 Haziran 2016), (Editör: Emel Badur/Gamze Turan Başara), 1. Baskı, Seçkin Yayıncılık, 2016, s.163 vd.

⁹⁷ Serap Helvacı, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Ve Anayasa Mahkemesi'nin Kararları Işığında Evli Kadının Soyadı", 35 (1) *Public and Private International Law Bulletin* 157-169 < [> Erişim Tarihi 10/08/2023; Ozan Ergül, *Usulüne Göre Yürürlüğe Konulmuş Milletlerarası Andlaşmalar Kanun Hükmündedir, Yıldırım Uler Armağanı*, \(Editör: Muhammed Erdal\), \(1st edn, Yakındoğu Üniversitesi Yayınları 2014\) 80 vd.](https://cdn.istanbul.edu.tr/file/1CD58DF90A/D1CBBE8D36484155983ADDF1D39DACE3?doi=)

⁹⁸ Murat Oruç, "Evli Kadının Münhasıran Bekârlık Soyadını Kullanabilmesi", *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 2016, s. 459.

⁹⁹ Ali Karagülmez, "5170 sayılı Yasa'yla Anayasa'nın 90. maddesinde Yapılan Değişikliğe Bir Bakış", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, S. 54, 2004, s. 174.

Anayasa Mahkemesi, 6216 sayılı Kanun'un 50. maddesinin 1. fıkrası¹⁰⁰ uyarınca ihlal kararı vermesi hâlinde ihlalin ve sonuçlarının ortadan kaldırılması için yapılması gerekenlere de hükmedebilmektedir. Soyadına ilişkin yapılan bireysel başvurularda ihlale karar veren Mahkeme, yasama organının konuyla ilgili yeni bir düzenleme yapmasına dair bir karar verebilecekken kararlarında bu yönde herhangi bir değerlendirme yer almamaktadır. Anayasa Mahkemesi kararlarında bu husus olsun ya da olmasın, Anayasa Mahkemesi kararlarının bağlayıcı niteliği, Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmeler ve bu sözleşmelere üstünlük tanıyan Anayasa'nın 90/5. maddesi nazara alındığında yasama organının kendiliğinden Türk Medeni Kanunu'nun 187. maddesine ilişkin yeni bir yasal düzenleme yapması ve bu hükme bağlı diğer tüm mevzuatı değiştirmesi gerekmektedir.¹⁰¹

VI. ANAYASA MAHKEMESİ'NİN 2022/155 E. VE 2023/38 K. SAYILI, 22.02.2023 TARİHLİ KARARI

Anayasa Mahkemesi'nin Türk Medeni Kanunu'nun 187. maddesine ilişkin bireysel başvurulara yönelik vermiş olduğu kararlara rağmen yasama organı tarafından yeni bir yasal düzenleme yapılmaması ve maddenin fiili varlığını koruyor olmasının sadece kadınlar yönünden değil, evlendikten sonra eşinin soyadını (ya da farklı bir aile soyadı) kullanmak isteyen erkekler bakımından da hak ihlaline neden olması nazara alınarak çalışmamızın genelinde yer alan gerekçelerle tarafımızca somut norm denetimi yoluna başvurulmuş ve Anayasa Mahkemesi'nin 2022/155 E. ve 2023/38 K. sayılı, 22.02.2023 tarihli kararı ile Türk Medeni Kanunu'nun 187. maddesinin iptaline karar verilmiş, karar 28.04.2023 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

Kararda "tarihsel süreç içinde kadın-erkek eşitliğini hayata geçirmeye yönelik hukuki gelişmelerin yaşandığı, bu kapsamda eşitlik ilkesine aykırı olduğu değerlendirilen bazı hükümlerin iptal edildiği, ayrıca mülga 743. sayılı Kanun'un eşitlik ilkesine aykırı olduğu değerlendirilen hükümlerine 4721 sayılı Kanun'da yer verilmediği ve evlilik

¹⁰⁰ "Madde 50/1- Esas inceleme sonunda, başvurucunun hakkının ihlal edildiğine ya da edilmediğine karar verilir. İhlal kararı verilmesi hâlinde ihlalin ve sonuçlarının ortadan kaldırılması için yapılması gerekenlere hükmedilir. Ancak yerindelik denetimi yapılamaz, idari eylem ve işlem niteliğinde karar verilemez".

¹⁰¹ Yılmaz, s. 2.

hukukunun eşitlik ilkesi bağlamında büyük ölçüde yeniden düzenlendiği anlaşılmıştır. Buna karşılık 4721 sayılı Kanun'da kadının soyadı konusu yeniden düzenlenmemiş, mülga 743 sayılı Kanun'un 153. maddesinin birinci fıkrasındaki hükme 4721 sayılı Kanun'un itiraz konusu kuralın da yer aldığı 187. maddesinde aynen yer verilmiştir¹⁰² şeklinde yer bulan ifadelerden anlaşılabacağı üzere, eşitlik ilkesi doğrultusunda evlilik hukukunda yapılan değişikliklerde evlenen kadının soyadı bakımından bu ilke göz ardı edilmiştir.

Anayasa Mahkemesi kararında soyadının sadece bir yükümlülük değil, hak olduğunu da ifade etmiştir.¹⁰³ Ayrıca kararda Anayasa'da düzenleme bulan eşitlik ilkesi nazara alınarak güncel ihtiyaçlar ve gelişmeler doğrultusunda gerekli yasal düzenleme ve değişikliklerin yapılması gerekliliğine değinilmiştir.¹⁰⁴ "Erkek evlenmeden önceki soyadını evlendikten sonra da tek başına kullanabildiği hâlde kuralla kadının evlenmeden önceki soyadını evlendikten sonra ancak kocasının soyadının önünde kullanabileceği öngörüldüğünden karşılaştırmaya müsait şekilde benzer durumda olan eşler arasında cinsiyet temelinde farklı muamelenin yapıldığı açıktır"¹⁰⁵ ifadeleriyle Anayasa Mahkemesi 187. maddenin eşitlik ilkesine aykırı olduğunu ortaya koymuş ve devamında Anayasa'nın 90/5. maddesi doğrultusunda verilen Anayasa Mahkemesi ve Yargıtay kararlarının eşitlik ilkesinin sağlanması bakımından tek başına yeterli olmadığını, tüm devlet organlarının bu doğrultuda gerekli çalışmaları ve düzenlemeleri yapmaları gerektiğini belirtmiştir.¹⁰⁶

Anayasa Mahkemesi kararında nüfus kayıtlarındaki düzenin sağlanmasındaki kamu yararının salt kadının soyadına ilişkin düzenleme ile sağlanamayacağını belirtmiş ve daha önce somut norm denetimine ilişkin vermiş olduğu kararlarda yer alan kamu yararına dayalı gerekçesinden vazgeçerek, bireysel başvurulara yönelik kararlarında yer alan gerekçesi doğrultusunda eşitlik ilkesine üstünlük tanımıştır.¹⁰⁷

¹⁰² Paragraf 29.

¹⁰³ Paragraf 31.

¹⁰⁴ Paragraf 32,33,34.

¹⁰⁵ Paragraf 36.

¹⁰⁶ Paragraf 37 vd.

¹⁰⁷ Paragraf 44.

Anayasa Mahkemesi maddeyi Anayasa'nın 10. Maddesine aykırı bularak iptal etmiş, ayrıca Anayasa'nın 2., 17., 20., 90. ve 153. maddeleri yönünden incelememiştir.¹⁰⁸

Kararın yürürlük tarihine ilişkin olarak ise, "4721 sayılı Kanun'un 187. maddesinin birinci ve ikinci cümlelerinin iptal edilmesi nedeniyle doğacak hukuksal boşluk kamu yararını ihlal edecek nitelikte görüldüğünden Anayasa'nın 153. maddesinin üçüncü fıkrasıyla 6216 sayılı Kanun'un 66. maddesinin (3) numaralı fıkrası gereğince anılan cümlelerin iptallerine ilişkin hükümlerin kararın Resmî Gazete'de yayımlanmasından başlayarak dokuz ay sonra yürürlüğe girmesi uygun görülmüştür."¹⁰⁹ şeklinde belirtilmek suretiyle yasama organına bu konuda gerekli düzenlemelerin yapılabilmesi için süre tanınmıştır. Bu süre içerisinde yasama organı tarafından gerekli düzenlemeler yapılmaya kadar iptale konu 187. madde yürürlükte kalmaya devam edecek ve bu nedenle hak ihlalleri de varlığını sürdürecektir. Bu durumda hak ihlallerinin önüne geçilmesi adına yasama organınca en kısa sürede güncel gelişmelere ve eşitlik ilkesine uygun bir yasal düzenleme yapılması gerekmektedir. Yasama organının bu süre içerisinde düzenleme yapmaması halinde ise, hukuksal boşluk doğacaktır.¹¹⁰

Anayasa Mahkemesi kararına yönelik iki ayrı karşı oy gerekçesi yazılmıştır. İlk karşı oy gerekçesinde¹¹¹ "İtiraz konusu «Kadın evlenmekle kocasının soyadını alır» kuralının da aile birliğinin korunması ve aile bağlarının güçlendirilmesi başta olmak üzere, nüfus kayıtlarının düzenli tutulması, resmi belgelerde karışıklığın önlenmesi ve soyun belirlenmesi gibi kamu yararı ve kamu düzeni gerekleri nedeniyle kabul edildiği anlaşılmaktadır."¹¹² şeklinde belirtilmiş ve Anayasa Mahkemesi'nin

¹⁰⁸ Paragraf 49.

¹⁰⁹ Paragraf 53.

¹¹⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. Adem Bayraktutar, "Anayasa Mahkemesi'nin İptal Kararlarının Yürürlüğe Girişi ve Bağlayıcılığı", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2013, <<https://dspace.ankara.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12575/31087/Binder1.pdf?sequence=1>> Erişim Tarihi: 10/08/2023.

¹¹¹ Anayasa Mahkemesi, 2022/155 E. ve 2023/38 K. sayılı, 22.02.2023 tarihli Kararına ilişkin Kadir Özkaya, Yıldız Seferinoğlu, Selahaddin Menteş, İrfan Fidan ve Muhterem İnce'nin karşı oy gerekçesi.

¹¹² Anayasa Mahkemesi, 2022/155 E. ve 2023/38 K. sayılı, 22.02.2023 tarihli Kararına ilişkin Kadir Özkaya, Yıldız Seferinoğlu, Selahaddin Menteş, İrfan Fidan ve Muhterem İnce'nin karşı oy gerekçesi, paragraf 12.

2009/85 Esas, 2011/49 Karar sayılı, 21.10.2011 tarihli kararında benimsemediği aile birliği ve bütünlüğünün korunması, nüfus kayıtlarının düzenli tutulması ile kamu yararı ve kamu düzeninin gereklerine değinilmek suretiyle itiraza konu kuralın eşitlik ilkesine ve dolayısıyla Anayasa'ya aykırı olmadığı belirtilmiştir. Diğer karşı oy gerekçesinde¹¹³ ise ilk karşı oy gerekçesine benzer hususlar üzerinde durulmuş ve ayrıca "Sonuç itibarıyla kadın ve erkeğin anatomik, fizyolojik, psikolojik ve cinsiyet farklılıkları sosyal anlamda da eşitliği imkânsız kalan bir özelliğe sahiptir. Kısacası kadın-erkek arasında yaratılış gerçekliği olarak yapısal eşitsizlik vardır. Bu durum, genel olarak toplumda konumları itibarıyla kadın ve erkeğin eşitliğine engel olarak görülmektedir. Dolayısıyla üzerinde söz söylemeye fırsat bile verilmeden kabullenilmesi gereken dogmatik bir değer olarak öne sürülse de ailede kadın/erkek eşitliği, modern hurafelerden birisidir ve ne ailede ne de toplumda huzuru, adaleti ve mutluluğu sağlayabilecek bir özelliğe sahiptir"¹¹⁴ ifadelerine yer verilmiş, toplumsal talepler doğrultusunda yasama organının iradesine üstünlük tanınması gerektiği belirtilmiştir.

VII. ANAYASA MAHKEMESİ'NİN 2022/155 E. VE 2023/38 K. SAYILI, 22.02.2023 TARİHLİ KARARI SONRASINDA ÇOCUĞUN SOYADI

Çalışmamızda evlenen kadının soyadı bakımından değerlendirmelere yer verilmiş ise de asıl sorun aile içinde eşitliğin sağlanması olduğundan Anayasa Mahkemesi'nin Türk Medeni Kanunu'nun 187. maddesinin iptaline ilişkin 2022/155 E. VE 2023/38 K. sayılı, 22.02.2023 tarihli kararı sonrasında aile birliği içerisinde çocuğun soyadının nasıl belirleneceği hususunun da ele alınması gerekmektedir.

4721 sayılı Türk Medeni Kanunu'nun 321. maddesinde "Çocuk, ana ve baba evli ise ailenin soyadını taşır. Ancak, ana önceki evliliğinden dolayı çifte soyadı taşıyorsa çocuk onun bekârlık soyadını taşır"¹¹⁵ hük-

¹¹³ Anayasa Mahkemesi, 2022/155 E. ve 2023/38 K. sayılı, 22.02.2023 tarihli Kararına ilişkin Muammer Topal'ın karşı oy gerekçesi.

¹¹⁴ Anayasa Mahkemesi, 2022/155 E. ve 2023/38 K. sayılı, 22.02.2023 tarihli Kararına ilişkin Muammer Topal'ın karşı oy gerekçesi, paragraf numarası belirtilmemiştir.

¹¹⁵ Anayasa Mahkemesi'nin 2/7/2009 tarihli ve E. 2005/114, K. 2009/105 sayılı Kararı ile; bu maddenin birinci cümlesinde yer alan "... evli değilse ananın ..." ibaresi iptal edilmiştir.

mü yer almaktadır. Bu hükme göre, kanun koyucu anne ve baba evli ise çocuğun ailenin soyadını taşıyacağını açıkça belirtmektedir. Ancak bu hüküm, iptal edilen 187.madde ile birlikte değerlendirildiğinde, kanun koyucunun “aile soyadı” ibaresini kullanmasında asıl iradesinin kocanın soyadı olduğu aşıkardır. Bu halde dahi maddede çocuğun aile soyadını kullanacağı belirtildiğinden Anayasa Mahkemesi’nin 2022/155 E. VE 2023/38 K. sayılı, 22.02.2023 tarihli kararı sonrasında yasama organının yapacağı yeni düzenlemeye göre belirlenecek aile soyadı çocuğun soyadı olacaktır.

Halihazırda evlenen kadınların yalnızca evlilik öncesinde sahip oldukları soyadını kullanabilmek için dava açmaları halinde verilecek kararın çocuğun soyadı bakımından bir etkisi bulunmamaktadır. Çocuk doğumla kazandığı soyadını kullanmaya devam etmektedir. Ancak evlilik birliği içerisinde yalnızca önceki soyadını kullanan kadının aile mahkemelerinde açacağı bir dava ile çocuğun soyadının anne ve babanın her ikisinin de soyadından oluşması talep edilebilmektedir. Bu durumda mahkeme çocuğun üstün yararı doğrultusunda haklı sebepler mevcut ise çocuğun soyadının anne ve babanın soyadlarının birlikte kullanılması yoluyla belirleneceğine hükmedebilmektedir.¹¹⁶

Evliliğin feshi ya da boşanma halinde çocuğun soyadının nasıl belirleneceği ise, bir başka değerlendirilmesi gereken husustur. 2525 sayılı Soyadı Kanununun 4. maddesinin 2. fıkrasında yer alan; “Evliliğin feshi veya boşanma hallerinde çocuk anasına tevdi edilmiş olsa bile babasının seçtiği veya seçeceği soyadı alır” şeklindeki birinci cümle Anayasa Mahkemesi’nin 8.12.2011 tarihli ve E. 2010/119, K. 2011/165 sayılı kararı ile iptal edilmiştir. Bu karar, boşanma sonrasında çocuğun velayetinin anneye verilmesi halinde, annenin kendi soyadının çocuğa verilmesi talebiyle aile mahkemelerinde dava açabilmesine imkân tanımaktadır. Anayasa Mahkemesi de velayet hakkı kendisinde bulunan annenin çocuğuna kendi soyadını vermek istemesine ilişkin talebinin reddedilmesinin hak ihlali olduğuna dair yapılan bireysel başvuruda¹¹⁷, “boşanma sonrası velayeti anneye verilen çocuğun soyadının ne olacağı konusunda açık bir düzenlemenin bulunmaması

¹¹⁶ İstanbul Bölge Adliye Mahkemesi 11. Hukuk Dairesi, 2020/413 E. ve 2021/1393 K. sayılı, 27.09.2021 tarihli kararı.

¹¹⁷ Anayasa Mahkemesi, Hayriye Özdemir Başvurusu, Başvuru No: 2013/3434, 25.6.2015 tarihli Kararı, (R.G. Tarih- Sayı: 2/10/2015-29490).

ve farklı yargısal kararların verildiği dikkate alındığında başvuruya konu müdahalenin kanuni dayanağı olarak gösterilen Kanun hükmünün, başvuruçunun velayeti altındaki çocuğun soyadının değiştirilmesi talebinin reddedilmesi şeklindeki müdahale bağlamında, belirlilik şartını sağlamadığı anlaşılmaktadır. Müdahalenin kanunilik unsurunu taşımadığı sonucuna ulaşılmakla, söz konusu müdahale açısından diğer güvence ölçütlerine riayet edilip edilmediğinin ayrıca değerlendirilmesine gerek görülmemiştir. Açıklanan nedenlerle, başvuruçunun Anayasa'nın 20. maddesinde güvence altına alınan aile hayatına saygı hakkının ihlal edildiğine karar verilmesi gerekir."¹¹⁸ şeklinde karar vermiştir. Bu doğrultuda velayet hakkına sahip olan kadının çocuğun soyadı için açılan davada mahkeme, çocuğun üstün yararı doğrultusunda haklı sebeplerin mevcut olup olmadığını değerlendirecek bir karar vermektedir.

Yasama organı tarafından evlilik sonrası soyadına ilişkin yapılacak yasal düzenlemeyle birlikte çocuğun soyadına ilişkin bu hususların da ayrıca düzenlenmesi, kadının soyadı konusunda karşılaşılan ve çalışmamızda değinilen bir takım sorunların çocuğun soyadı konusunda da ortaya çıkmasının önüne geçecektir.

Bu kapsamda yasama organının yapacağı yasal düzenlemede "Çocuğun soyadı, varsa ortak soyadı, yoksa eşlerden birinin soyadı ya da eşlerin soyadından oluşan ikili bir soyadı olabilmelidir. Bu soyadının sırasının değiştirilmesi ya da tek soyadının seçilmesi, 18 yaşını doldurduktan sonra çocuğun iradesine tabi olmalıdır".¹¹⁹

SONUÇ

Geçmişten günümüze kadar olan süreçte hak eksenli tartışmalar soyadı konusunda da etkilerini göstermiştir. Bu tartışmalar ışığında soyadı, kişilerin mesleki hayatlarıyla birlikte özel ve aile hayatlarında diğer insanlarla sosyal, kültürel vb. ilişkiler kurabilmesi için, kendisini dış dünyaya tanıtabilmesi için, kişinin kimliği ve aile bağlarının belirlenmesi için gerekli ve önemli görülmüş¹²⁰, kişinin manevi varlığı

¹¹⁸ Anayasa Mahkemesi, Hayriye Özdemir Başvurusu, Başvuru No: 2013/3434, 25.06.2015 tarihli Kararı, (R.G. Tarih- Sayı: 2.10.2015-29490), paragraf 67,68,69.

¹¹⁹ Göztepe, s. 129.

¹²⁰ Havutçu/Kalkancı, s. 137.

ğının bir unsuru olarak devredilemez, vazgeçilemez ve kişiye sıkı sıkıya bağlı mutlak bir hak olarak kabul edilmiştir.¹²¹

Türkiye'nin de taraf olduğu Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Sözleşme'ye Ek Protokol No.7, Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi, Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi ile Avrupa Birliği Bakanlar Komitesi'nin konuyla ilgili tavsiye kararlarında bu hakkın cinsiyet ayrımı gözetmeksizin herkese eşit olarak sağlanması gerektiği vurgulanmaktadır. "Ataerkil anlayıştan eşitlikçi anlayışa doğru yaşanan süreçte"¹²² birçok ülke evlendikten sonra eşlerin kullanacakları soyadı konusundaki yasal düzenlemelerini eşitlik ilkesi doğrultusunda değiştirmiş¹²³ ise de ataerkil bir toplum anlayışına sahip olan ve aile birliğinin sağlanması ve devamı için erkeğin soyadını aile soyadı olarak kabul eden anlayışı terk edemeyen ülkeler yasal mevzuatlarında değişiklik yapmaktan kaçınmaktadırlar.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Ünal Tekeli/Türkiye kararında da belirttiği üzere, Avrupa Konseyi'nin üye ülkeleri arasında sadece Türkiye'de kocanın soyadı aile soyadı olarak kabul edilmekte ve kadının evlendikten sonra kendi soyadını kaybetmesi söz konusu olmaktadır.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, evlendikten sonra kadının münhasıran önceki soyadını kullanabilmesi talebine ilişkin Ünal Tekeli davasında ihlal kararı vermiştir. Bu karar sonrasında Anayasa Mahkemesi'ne evlendikten sonra kadının münhasıran önceki soyadını kullanabilmesi talebiyle yapılan bireysel başvurularda da ihlal kararları verilmiştir. Anayasa Mahkemesi'nin bu kararları herkes için bağlayıcıdır. Türk Medeni Kanunu'nun 187. madde hükmünün, Türkiye'nin taraf olduğu ve usulüne uygun olarak yürürlüğe konulmuş uluslararası sözleşme hükümleriyle çatıştığı ve Anayasa'nın 90. maddesinin 5. fıkrası uyarınca uluslararası sözleşme hükümlerinin esas alınması gerektiği Anayasa Mahkemesi kararlarında ortaya konmaktadır. Yargıtay Hukuk Genel Kurulu da konuya ilişkin kararında bu hususa değinerek Türk Medeni Kanunu'nun 187. madde hükmünün zımnen ilga

¹²¹ Efedayioğlu, s. 32./Göztepe, s. 114.

¹²² Nazan Moroğlu, "Kadının Kimlik Sorunu 'Kadının Soyadı'", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, S. 99, Mart-Nisan 2012, s. 2.

¹²³ Karşılaştırmalı hukuktaki yasal düzenlemeler için bkz. II. Bölüm.

edildiğini ve bir insan hakkı olarak soyadının kullanılmasında kadın ve erkek arasında ayrım yapılmaması gerektiğini belirtmiştir. Anayasa Mahkemesi'nin 2022/155 E. ve 2023/38 K. sayılı, 22.02.2023 tarihli kararı ile de Türk Medeni Kanunu'nun 187. maddesinin iptaline karar verilmiş, kararın Resmî Gazete'de yayımlanmasından başlayarak dokuz ay sonra yürürlüğe girmesi uygun görülmüştür.

Tüm bu gelişmelere rağmen Anayasa Mahkemesi'nin iptal kararı yürürlüğe girene kadar Türk Medeni Kanunu'nun 187. maddesi varlığını korumaya devam etmektedir. Yasama organı maddenin değiştirilmesine ilişkin bir adım atmamaktadır. Bu tercih bilinçli olsun ya da olmasın, kadınların evlendikten sonra münhasıran önceki soyadlarını kullanabilme haklarını ihlal etmeye devam etmektedir. Erkeğin bir soyadı karmaşası bulunmazken, kadınlar evlenme veya boşanma nedeniyle soyadlarını içeren belgeleri her hukuki statü değişikliğinde¹²⁴ değiştirmek zorunda kalmakta, medeni hallerindeki değişiklikleri kamuyla paylaşmak zorunda bırakılmaktadırlar.¹²⁵ 187. madde evlendikten sonra kullanılacak soyadına ilişkin olarak kadın ve erkek arasında eşitliği sağlamaktan çok uzaktır. Madde, "evli kadının soyadını isteği dışında değiştirmekte ve haklı neden olarak kabul edilebilecek hiçbir gerekçe ortaya koymamaktadır".¹²⁶ Kadınlar evlendikten sonra münhasıran önceki soyadlarını kullanma taleplerini doğrudan nüfus müdürlüğüne ilettiklerinde nüfus müdürlükleri, Nüfus Hizmetleri Kanunu'nun 35/1. maddesini¹²⁷ ileri sürerek talepleri reddetmektedir.¹²⁸ Bu halde kadınlar dava açmak zorunda kalmaktadırlar.¹²⁹

Görüldüğü üzere, kadınlar, bir kişilik hakkı olan soyadı üzerindeki haklarını kullanabilmek için yoğun bir çaba sarfetmektedirler. Bu-

¹²⁴ Göztepe, s. 115.

¹²⁵ Nurten İnce, "Son Yargı Kararları Işığında Kadının Soyadı", *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi*, C. 3, S. 2, Ağustos 2017, s. 52.

¹²⁶ Hakan Atasoy, "Evli Kadının Soyadı Sorunu Anayasal mı?", *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, S. 5, 2015, s.160.

¹²⁷ "Madde 35 - 1 - Kesinleşmiş mahkeme hükmü olmadıkça nüfus kütüklerinin hiçbir kaydı düzeltilemez ve kayıtların anlamını ve taşıdığı bilgileri değiştirecek şerhler konulamaz. Ancak olayların aile kütüklerine tescili esnasında yapılan maddi hatalar nüfus müdürlüğüne dayanak belgesine uygun olarak düzeltilir".

¹²⁸ Oruç, s. 459.

¹²⁹ "Söz konusu uygulama dahi toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin bir göstergesidir". Doğanay, s. 96.

nun hiçbir gerekçeyle açıklanması mümkün değildir.¹³⁰ Anayasa'nın 90/5. maddesi ve Anayasa Mahkemesi kararları ile Yargıtay Hukuk Genel Kurulu kararı doğrultusunda, Türk yargı oranları, kadınların önceki soyadlarını kullanma talebiyle yaptıkları başvurularda kabul kararı vererek maddenin yol açtığı ihlali bir nebze olsun gidermektedir.¹³¹ Ancak bu durumda da ilk derece mahkemeleri tarafından, Anayasa'nın 90/5. maddesi gereği uluslararası sözleşme hükümleri dikkate alınırken her somut olaya göre farklı bir uygulama benimsenebileceğinden hukuki güvenlik ilkesine aykırı şekilde farklı kararlar verilmesi söz konusu olabilecektir.¹³²

Kadının evlendikten sonra münhasıran önceki soyadını kullanabilmesi için yasama organının kanun değişikliği yapma yönünde bir çalışması olmamıştır. Sorunun çözülebilmesi için yasama organının yapacağı yeni hukuk kuralının uluslararası sözleşmeler doğrultusunda, hâkim olan cinsiyet eşitliği anlayışı benimsenerek, eşlerin iradesini üstün kılacak,¹³³ eşlere seçim hakkı tanıyacak¹³⁴ ve özgürlüklerini koruyacak şekilde olması gerekmektedir. Kanımızca evlendikten sonra kullanılacak soyadı konusunda eşlerin tercihleri ön planda tutularak, özgürlükçü bir düzenleme yapılması halinde kadın soyadı üzerindeki hakkını tam anlamıyla kullanabilecek ve soyadıyla varlığını ortaya koyabilecektir. Bu bağlamda yapılabilecek yasal düzenleme “*Evlilik Soyadı*” kenar başlığıyla,

¹³⁰ İnce, s. 52.

¹³¹ “Yasa koyucu tarafından bir değişiklik yapılmamasına rağmen, yargının farklı kararlar vermesinin erkler ayrılığını zedelediği ileri sürülmüştür”. İnce, s. 54; Oruç, s. 459.

Anayasa Mahkemesi kararı doğrultusunda AY m.90/5 gereği ilk derece mahkemelerinin uluslararası sözleşme hükümlerini uygulanması halinde “HMK m. 46 gereğince açık kanun hükmüne aykırı karar vermek suretiyle sorumluluğu doğmayacağına ilişkin bkz. Bahar Öcal Apayadın, “Son Yargı Kararları Işığında Kadının Soyadı Meselesi Çözümüne Kavuşturulmuş Mudur? ”, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 6, S. 2, 2015, s. 449.

¹³² Ergene, s. 163.

¹³³ Eşlere tercih hakkı tanınırken “çocuğun soyadı konusunda bir aile soyadının belirlenmesi gerekir”. Süleyman Mortaş, “Evlenen Kadın ile Velayeti Kadına Bırakılan Çocuğun Soyadının Belirlenmesinde ‘Kocanın Soyadı’ Parametresi”, *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. XX, S. 2, 2016, s.359.

¹³⁴ Çakırca, s. 164.

“1-Eşler evlendikten sonra evlilik tarihindeki soyadlarını kullanmaya devam ederler.

2-Eşler, nikah başvurusu esnasında evlendirme memuruna yapacakları yazılı bildirim ile ortak bir soyadı seçebilir. Bu halde, nikah başvurusu esnasında evlendirme memuruna ya da evlendikten sonra her zaman nüfus müdürlüğüne yapacakları yazılı bildirim ile eşler kendi soyadlarını ortak belirlenen soyadının önünde kullanabilir. Eşler her ikisinin soyadının birlikte kullanılması suretiyle de ortak bir soyadı belirleyebilir. Bildirim tarihinde bildirimde bulunanın soyadı birden çok isimden oluşuyorsa yalnızca birini diğer eşin soyadı ile birlikte kullanılabilir. Eşler tarafından belirlenen ortak soyadı, 2525 sayılı Soyadı Kanunu’nun 3. maddesine aykırı olamaz.

3-Eşlerden biri, nikah başvurusu esnasında evlendirme memuruna ya da evlendikten sonra her zaman nüfus müdürlüğüne yapacağı yazılı bildirim ile diğer eşin soyadını kullanmak istediğini ya da bildirim tarihinde kendisine ait olan soyadını diğer eşin soyadı ile birlikte kullanmak istediğini bildirebilir. Bildirim tarihinde bildirimde bulunanın soyadı birden çok isimden oluşuyorsa yalnızca birini diğer eşin soyadı ile birlikte kullanılabilir” şeklinde olabilecektir.

Kaynakça

Kitaplar

- Abik Yıldız, Kadının Soyadı Ve Buna Bağlı Olarak Çocuğun Soyadı, Seçkin Kitabevi, Ankara, 2005.
- Gençcan Ömer Uğur, 6100 Sayılı HMK Hükümlerine Göre Medeni Hukuk Davaları, Yetkin Yayınları, Ankara, 2013.
- Özdamar Demet, Türk Hukukunda Özellikle Medeni Kanun Hükümleri Karşısında Kadının Hukuki Durumu, Seçkin Kitabevi, Ankara, 2002.

Makaleler

- Atasoy Hakan, “Evli Kadının Soyadı Sorunu Anayasal mı?”, *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, S. 5, 2015, s.131-170.
- Ayan Serkan, “Anayasa Mahkemesi Kararları ve Çocuklar ile Kadının Soyadına İlişkin Değişiklik Tasarısı Taslağı Işığında Soyadının İlk Kez Edinilmesi, Kendiliğinden Değişmesi ve Değiştirilmesi”, *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. XVI, S. 4, 2012, s. 19-90.
- Başoğlu Başak, “Adın Ne Değeri Var? -Evliliğin Kadının Soyadına Etkisi”, *Legal Hukuk Dergisi*, C. 15, S. 176, 2017, s. 3881-3918.
- Bayraktutar Adem, “Anayasa Mahkemesi’nin İptal Kararlarının Yürürlüğe Girişi Ve Bağlayıcılığı”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2013, Erişim: <https://dspace.ankara.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12575/31087/Binder1.pdf?sequence=1> (E. T. 10/08/2023).

- Çakırca Seda İrem, "Evli Kadının Soyadına İlişkin Güncel Gelişmelerin Değerlendirilmesi", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, C. 70, S. 2, s. 145-164.
- Çataloğlu Burcu Bahar/ Güneş Peschke Seldağ, "30.09.2015 tarihli HGK Kararı ve Sonrası Evli Kadının Soyadına İlişkin Bir Değerlendirme", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 69, S. 2, 2020, s.399-417.
- Doğanay Gülmelek, "Eril Yargıya Karşı Kadının Soyadı Mücadelesi Anayasa Mahkemesi Kararlarının Değerlendirilmesi", *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, C. 18, S. 2, 2015, s.46-107.
- Efedayioğlu Kübra Kamelya, "Evli Kadının Soyadı Problemi", *Ankara Barosu Dergisi*, C. 77, S. 4, 2019, s. 1-36.
- Erbek Odabaşı Özge, "Anayasa Mahkemesi Ve Yargıtay Kararları Çerçevesinde Evli Kadının Soyadı", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2017, s.43-108.
- Ergene, Deniz, "İnsan Hakları Hukukundaki Gelişmeler Işığında Türk Hukukunda Kadının ve Çocuğun Soyadı Meselesi ve Medeni Kanun'da Değişiklik Önerisi", *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, S. 31, 2011, s.123-176.
- Ergül Ozan, "Usulüne Göre Yürürlüğe Konulmuş Milletlerarası Andlaşmalar Kanun Hükmündedir", Yıldırım Uler Armağanı, (Editör: Muhammed Erdal), Yakındoğu Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı, Lefkoşa 2014. s.65-87.
- Göztepe Ece, "Anayasal Eşitlik Açısından Evlilikte Kadınların Soyadı", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 1999, 54-2, s. 101-129.
- Güngör Ayşegül, "Kadın Haklarına İlişkin Uluslararası Hukuk Düzenlemeleri", *Ankara Barosu Yayınları*, 2012.
- Havutçu Ayşe/ Kalkancı Yasemin, "Anayasa Mahkemesi Bireysel Başvuru Kararları Işığında Kadının Soyadı", *Yaşar Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, S. 2, Aralık 2020, s. 135-180.
- Helvacı Serap, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Ve Anayasa Mahkemesi'nin Kararları Işığında Evli Kadının Soyadı", *Public and Private International Law Bulletin*, C. 35, S. 1, s. 157-169. Erişim: <https://cdn.istanbul.edu.tr/file/1CD58DF90A/D1CBBE8D36484155983ADDF1D39DACE3?doi=> (E.T. 10/08/2023)
- Helvacı Serap/ Kocabaş Gediz, "Fransız, Alman, İsviçre ve Türk Hukuklarında Kadının Soyadı", Akif Aydın'a Armağan, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi-HAD*, C. 21, S.2 (özel sayı), 2015, s. 615-641.
- İnce Nurten, "Son Yargı Kararları Işığında Kadının Soyadı", *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi*, C. 3, S. 2, Ağustos 2017, s. 37-58.
- Karagülmez Ali, "5170 Sayılı Yasa'yla Anayasa'nın 90. Maddesinde Yapılan Değişikliğe Bir Bakış", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, S. 54, 2004, s. 163-177.
- Kılıçoğlu Ahmet, "Medeni Kanun Açısından Kadın-Erkek Eşitliği", *Ankara Barosu Dergisi*, 1991/1, s. 9-17.
- Moroğlu Nazan, "Kadının Kimlik Sorunu 'Kadının Soyadı' ", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, S. 99, Mart-Nisan 2012, s. 1-22.
- Mortaş Süleyman, "Evlene Kadın İle Velayeti Kadına Bırakılan Çocuğun Soyadının Belirlenmesinde 'Kocanın Soyadı' Parametresi", *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. XX, S. 2, 2016, s.311-369.

- Nomer Haluk, “Avrupa Birliğine Üye Devletlerde ve Türkiye’de Evlenen Kadının ve Ortak Çocuğun Soyadı”, *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, 2002, s. 421-450.
- Oktay Özdemir Saibe, “Aile Hukukunda Eşitliğe Aykırı Hükümler”, Prof. Dr. Zahit İmre’ye Armağan, İstanbul, 2009, s.2018-2032.
- Oruç Murat, “Evli Kadının Münhasıran Bekârlık Soyadını Kullanabilmesi”, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 2016, s. 451-465.
- Öcal Apayadın Bahar, “Son Yargı Kararları Işığında Kadının Soyadı Meselesi Çözümüne Kavuşturulmuş Mudur? ”, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 6, S. 2, 2015, s. 425-458.
- Özen Burak, “Evli Kadının Soyadı”, Evrensel Hukuk İlkeleri Işığında Türk Medeni Hukukunda Değişimler Sempozyumu (10-11 Haziran 2016), (Editör: Emel Badur/Gamze Turan Başara), 1. Baskı, Seçkin Yayıncılık, 2016, s.163-173.
- Ünal Özkorkut Nevin, “Kadının Vazgeçilebilir Kişilik Hakkı: Soyadı-Kadının Soyadı Üzerindeki Hakkının Türkiye’deki Tarihsel Gelişimi”, I. Türk Hukuk Tarihi Kongresi Bildirileri, s. 23-30, Erişim: https://cdn.istanbul.edu.tr/File-Handler2.ashx?f=kadinin-vazgecilebilir-kisilik-hakki-soyadi-kadının-soyadi-uzerindeki-hakkinin-türkiye%27deki-tarihsel-gelisimi_nevin-unal-ozkorkut_636903128806518207.pdf (E.T. 10/08/2023).
- Yılmaz Didem, “Anayasa Mahkemesi’nin Zımni İlga Gerekçesine Dayanarak Verdiği İhlal Kararları Örneği Çerçevesinde Bireysel Başvuru Kararlarının Etkisi”, s. 1-5, Erişim: <https://anayasatakip.ku.edu.tr/> (E.T. 10/08/2023).
- Yüksel Sera Reyhani, “Türk Medeni Kanunu Bakımından Kadın-Erkek Eşitliği”, *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. XVIII, 2014, S. 2, s. 175-200.

İnternet Kaynakları

<https://www.mevzuat.gov.tr>

<https://www.tbmm.gov.tr>